

บทที่ ๓

พุทธจริยศาสตร์ว่าด้วยการทำอัตวินิบาตกรรม

จริยศาสตร์ (Ethics) เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาที่มีเนื้อหาในด้านคุณวิทยา (Axiology) หรือทฤษฎีคุณค่า (Theory of values) ซึ่งประกอบด้วยอีก ๒ สาขาย่อย คือ ตรรกศาสตร์ (Logic) และสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) ศาสตร์ทั้ง ๓ นี้เป็นศาสตร์แห่งการแสวงหาคำอันเป็นคุณค่าพื้นฐานของมนุษย์ ๓ ประการด้วยกัน คือ ความดี (Good) ความจริง (Truth) และความงาม (Beauty) ตามลำดับ

จริยศาสตร์ คือ ปรัชญาสาขาหนึ่งที่ศึกษาเรื่องเกณฑ์ตัดสินความประพฤติและแนวทางการดำเนินชีวิต ปรัชญาส่วนนี้จะสอบถามว่าระบบศีลธรรมแบบใดมีเหตุผลน่าเชื่อถือและการดำรงชีวิตแบบใดจึงจะมีความสุขที่แท้จริง และเหมาะสมกับมนุษย์เป็นการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ทางด้านคุณค่าเพื่อตอบคำถามที่ว่าเราควรทำอะไร และทำไมจึงควรทำอย่างนั้น เพราะเหตุใดเราจึงทำอย่างที่เรา อยากจะทำไมได้เป็นความพยายามที่จะหาเหตุผลมาอธิบายการกระทำของตัวเองและตัดสินการกระทำของคนอื่น^{๔๐}

ประเด็นที่เป็นปัญหาถกเถียงกันอยู่ คือ อะไรคือความดีและอะไรคือความชั่วที่เป็นสากล เพราะแต่ละศาสนา แต่ละสังคม แต่ละวัฒนธรรมมีแนวคิดทางด้านความดี ความงาม มีทั้งส่วนที่เหมือนกันและส่วนที่แตกต่างกัน จริยศาสตร์ของแต่ละแนวคิดจึงถูกกำหนดให้มีกฎเกณฑ์ที่แตกต่างกันไปตามความเชื่อและบริบทของสังคมนั้น ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาจริยศาสตร์ในแนวทางและกฎเกณฑ์ของพระพุทธศาสนา จึงกำหนดเรียกว่า พุทธจริยศาสตร์ เมื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการกำหนดเกณฑ์ทางพุทธจริยศาสตร์ได้แล้ว ขั้นตอนต่อไปคือนำแนวคิดด้านพุทธจริยศาสตร์ไปวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการมีชีวิตในทัศนะของพระพุทธศาสนา ขั้นตอนสุดท้ายเป็นการวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ต่อการทำอัตวินิบาตกรรม และเพื่อให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขการทำอัตวินิบาตกรรมในทัศนะทางพระพุทธศาสนาในบทที่ ๔ ต่อไป ในบทนี้ผู้วิจัยมุ่งที่จะทำความเข้าใจในประเด็นหลัก ๔ ประเด็น คือ

๑. แนวคิดเบื้องต้นของพุทธจริยศาสตร์
๒. การมีชีวิตในทัศนะของพระพุทธศาสนา
๓. อัตวินิบาตกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
๔. พุทธจริยศาสตร์เกี่ยวกับการทำอัตวินิบาตกรรม

^{๔๐} ดวงดาว กิริติกานนท์, “จริยศาสตร์กับการโคลนนิ่งมนุษย์”, BU Academic Review, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑, (๒๕๔๘): ๑๒๔-๑๓๐.

๓.๑ แนวคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์

พุทธศาสนามีความเชื่อว่าการเกิดขึ้นของสรรพสิ่งหรือสิ่งต่างๆ ย่อมมีสาเหตุและสาเหตุนั้นสามารถสืบเนื่องหรือเกี่ยวเนื่องหรือเชื่อมโยงไปสู่ผลได้ ดังพุทธพจน์ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะเมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ”^{๘๑} หมายถึงสาเหตุและผลย่อมมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกันหรือ สามารถสืบเนื่องหรือเชื่อมโยงซึ่งกันและกันความเชื่อนี้เป็นข้อเท็จจริงของธรรมชาติ เป็นกฎเกณฑ์แห่งความเป็นจริงของธรรมชาติ เป็นหน้าที่ตามกฎเกณฑ์แห่งความเป็นจริงของธรรมชาติ และเป็นผลของตัวกฎเกณฑ์แห่งความเป็นจริงของธรรมชาติที่มีอยู่อย่างนี้ พุทธศาสนาจะเกิดขึ้นในโลกนี้หรือไม่ก็ตาม ข้อเท็จจริงของธรรมชาติ กฎเกณฑ์แห่งความเป็นจริงของธรรมชาติ ตัวกฎเกณฑ์แห่งความเป็นจริงของธรรมชาติและผลของตัวกฎเกณฑ์แห่งความเป็นจริงของธรรมชาตินี้จะมีอยู่อย่างนี้ เป็นข้อเท็จจริงของธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์หรือสิ่งที่ ชีวิตมนุษย์ควรประพฤติปฏิบัติ ที่วางอยู่บนรากฐานของสัจธรรม พุทธศาสนาเรียกข้อเท็จจริงประเภทนี้ว่าจริยธรรมหรือพุทธจริยศาสตร์^{๘๒}

๓.๑.๑ ความหมายของพุทธจริยศาสตร์

จริยศาสตร์ เป็นคำสันสกฤตแปลตามตัวอักษรว่าศาสตร์ที่ว่าด้วยความประพฤติหรือ ศาสตร์แห่งความประพฤติข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติตำราหรือวิชาที่ว่าด้วยความประพฤติ^{๘๓}

พุทธะ หมายถึง ผู้ตรัสรู้ ผู้ตื่นแล้ว ผู้เบิกบานแล้ว เป็นพระนามของพระพุทธเจ้าผู้เป็น ศาสดาของพระพุทธศาสนา^{๘๔}

พระเทวินทร์ เทวินโท ได้ให้ความหมายว่าพุทธจริยศาสตร์ (Buddhist Ethics) หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยความประพฤติและกริยาอาการที่ควรปฏิบัติของผู้รู้ผู้ตื่นผู้เบิกบานโดยใจความรวมคือผู้ ได้ตรัสรู้หรือรียสัจ ๔ (ธรรมชาติโดยย่อ) ผู้รู้แจ้งโลก (โลกวิทู) ผู้ตื่นจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง (อุปกิเลส) ผู้เบิกบาน (พุทธโธ) คือได้บำเพ็ญประโยชน์อย่างสมบูรณ์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ในแง่จุดมุ่งหมายของ มนุษย์ได้บัญญัติคำนี้ขึ้นมาใช้เพื่อประโยชน์ในการสื่อสารระหว่างกัน โดยได้แปลงคำนี้มาจากคุณค่า อาการของธรรมชาติอีกอย่างหนึ่ง^{๘๕}

วศิน อินทสระ ได้ให้ความหมายของพุทธจริยศาสตร์ว่า พุทธจริยศาสตร์ซึ่งเมื่อแปลตาม ตัวอักษรแล้วก็คือจริยศาสตร์แนวพุทธนั่นเอง อีกนัยหนึ่ง คือ จริยศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา พุทธจริยศาสตร์นั้นเป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรมซึ่งท่านผู้รู้มีพระพุทธเจ้า เป็นต้น ได้ทรงวางไว้เพื่อ เป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ตั้งแต่พื้นฐาน เบื้องต้น ท่ามกลาง และระดับสูง เพื่อให้มนุษย์ ได้ดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติเท่าที่มนุษย์จะขึ้นให้ถึงได้ เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีสติปัญญา

^{๘๑} ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๓/๑๗๔.

^{๘๒} เกียรติศักดิ์ ดวงจันทร์, พุทธจริยศาสตร์กับสเต็มเซลล์, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม, ๒๕๕๘) :๑๙๙-๑๔๙.

^{๘๓} วศิน อินทสระ, จริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญกิจ, ๒๕๒๙), หน้า ๒.

^{๘๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์การพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๖๐๑.

^{๘๕} พระเทวินทร์ เทวินโท, พุทธจริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

ความสุขอันสมบูรณ์ที่สุด เพราะจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุดมคติของชีวิตหรือความดีอันสูงสุด (Supreme good) เพื่อให้ถึงความดีงามอันสูงสุด^{๘๖}

ชัยวัฒน์ อัตพัฒน ได้ให้ความหมายจริยศาสตร์ว่า ตามหลักนิรุกติศาสตร์คำว่า “จริยศาสตร์” เป็นภาษาสันสกฤต (จริย + ศาสตร์) แปลตามตัวอักษรว่า “ศาสตร์ที่ว่าด้วยความประพฤติหรือศาสตร์แห่งความประพฤติ โดยนัยนี้จริยศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความประพฤติหรือการกระทำของมนุษย์นั่นเองบางที่เราก็มักเรียกว่าปรัชญาจริยธรรมหรือหลักจริยธรรมและคำว่าจริยธรรมนี้ตรงกับภาษาละตินว่า (Mores) ซึ่งหมายถึงระเบียบแบบแผนหรือข้อปฏิบัติ”^{๘๗}

กิริติ บุญเจือ ได้ให้ความหมายจริยศาสตร์ ว่ามาจากคำภาษาสันสกฤต จะริยะ = ที่พึงประพฤติ + ศาสตร์ วิชาจริยศาสตร์จึงเป็นวิชาที่กล่าวถึงแนวทางอันพึงประพฤติแปลศัพท์มาจากภาษาอังกฤษว่า Ethics ซึ่งมาจากคำภาษากรีกว่า Periethikes ซึ่งมาจากรากศัพท์ Ethos แปลว่า ขนบธรรมเนียม ภาษาละตินเลียนศัพท์กรีกว่า Ethica เป็นวิชาว่าด้วยความประพฤติ (Conduct) หมายถึงพฤติกรรมที่มีมโนธรรมเข้าแทรกแซงพฤติกรรม (Behavior) ได้แก่การกระทำทุกอย่างของมนุษย์และสัตว์ถ้ามีมโนธรรมเข้าแทรกแซงเรียกว่าความประพฤติถ้าไม่มีมโนธรรมเข้าแทรกแซงเรียกว่าพฤติกรรมอศีลธรรม (Amoral Behavior) อย่างปนกับความประพฤติผิดศีลธรรม (Immoral conduct) ซึ่งเป็นความประพฤติที่ฝ่าฝืนมโนธรรมส่วนมโนธรรม (Conscience) คือความสำนึกถึงมาตรการความประพฤติอาจจะสำนึกในขณะที่จะต้องตัดสินใจเลือกวิถีทางประพฤติเฉพาะหน้าหรืออาจจะสำนึกในอดีตแต่ยังมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกวิถีทางประพฤติเฉพาะหน้าก็ได้^{๘๘}

เคเอ็นชยติลเลเก ได้ให้ความหมายว่าพุทธจริยศาสตร์ หมายถึง หลักประพฤติปฏิบัติที่จะพยายามตอบปัญหาที่ว่าเราควรทำอะไร เป้าหมายของชีวิตควรจะเป็นอย่างไร เราจะต้องปฏิบัติหรือแก้ไขตนอย่างไรจึงจะบรรลุซึ่งความดีสูงสุดหรือเราควรทำอะไรเพื่อความดีของสังคมหรือเพื่อประโยชน์สุขของมนุษยชาติ หัวใจของพุทธจริยศาสตร์พอสรุปได้ว่า จงเว้นชั่ว ทำความดี และชำระจิตของตนให้ผ่องใส^{๘๙}

เดือน คำดี กล่าวว่า จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุปนิสัยนิสัยและพฤติกรรมของมนุษย์ ความประพฤติย่อมเป็นกระจกเงาส่องให้เราเห็นอุปนิสัยและนิสัยของคน จริยศาสตร์จึงได้ช่วยตีค่าของมนุษย์โดยการมองทางอุปนิสัยนิสัย ใจคอ และความประพฤติที่บุคคลนั้นแสดงออกมาด้วยความสมัครใจในการกระทำนั้น “บุคคลมีแรงใจและเจตจำนงแน่วแน่ เจตจำนงนั้นแสดงออกถึงอุปนิสัยของ

^{๘๖} วศิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๙), หน้า ๓๔.

^{๘๗} ชัยวัฒน์ อัตพัฒน, จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๓.

^{๘๘} กิริติ บุญเจือ, จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๙), หน้า ๓.

^{๘๙} เคเอ็นชยติลเลเก, จริยศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๒-๓.

มนุษย์ ด้วยเหตุนี้ เราจึงมองอุปนิสัยของบุคคลได้ในรูปของเจตจำนง หรืออีกนัยหนึ่งเจตจำนงก็คือแบบที่ได้รับการกระตุ้นเตือนของอุปนิสัยนั่นเอง”^{๙๐}

เกียรติศักดิ์ ดวงจันทร์ ให้ความหมายของ พุทธจริยศาสตร์ (Buddhist ethics) คือ หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการประพฤติ การปฏิบัติ เพื่อให้ชีวิตมนุษย์เข้าถึงจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายสูงสุด (Summum bonum) ของชีวิตมนุษย์และใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำหรือพฤติกรรมต่างๆ ของชีวิตมนุษย์ อย่างไรก็ตามที่เรียกว่า ดี ชั่ว / ถูก ผิด / ชอบธรรม ไม่ชอบธรรม / ยุติธรรม ไม่ยุติธรรม / ควรทำ ไม่ควรทำ รวมทั้งเป็นเกณฑ์ตัดสินอื่นๆ ในประเด็นปัญหาที่มีความสงสัยหรือความขัดแย้งในสังคม เพื่อเป็นการหาข้อยุติความสงสัยหรือความขัดแย้งหรือปัญหาที่เกิดขึ้น^{๙๑}

สรุปความว่า พุทธจริยศาสตร์ หมายถึงเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำว่าดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควร โดยอาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการพิจารณาและตัดสินการกระทำนั้นๆ ทั้งยังสามารถนำไปตัดสินข้อขัดแย้งหรือประเด็นทางด้านพฤติกรรม แนวทางปฏิบัติอื่นๆ ในสังคมเพื่อให้ได้ข้อยุติทางศีลธรรมและจริยธรรม

๓.๑.๒ หลักการของพุทธจริยศาสตร์

พุทธจริยศาสตร์ (Buddhist Ethics) คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยหลักการแห่งความประพฤติและวิธีการปฏิบัติของผู้รู้ผู้ตื่นผู้เบิกบานและผู้หมดจดจากกิเลสจนได้พระนามว่าพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ากล่าว คือเป็นจริยศาสตร์และจริยธรรมที่สอนให้ชาวพุทธศาสนิกชนดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญาไม่ให้อำนาจชีวิตอยู่ด้วยความประมาทจึงสอนให้ชาวพุทธตื่นอยู่เสมอและให้เป็นอยู่ด้วยความเบิกบานกายเบิกบานใจไม่ว่าจะเป็นอยู่ในสถานะอย่างไรก็ตามโดยสอนให้มีพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งที่ระลึก (พุทธัง สาระณัง คัจฉามิ) พระสัทธรรมของพระพุทธเจ้า (ธัมมัง สาระณัง คัจฉามิ) และพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า (สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ) เป็นที่พึ่งและเป็นหลักการที่ใช้ในการดำเนินชีวิตพุทธจริยศาสตร์จัดเป็นศาสตร์และจริยธรรมใน ๕ ลักษณะคือ^{๙๒}

๑. เป็นพุทธจริยธรรม คือ หลักการประพฤติและวิธีการปฏิบัติตัวของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ซึ่งเป็นส่วนของธรรมชาติ

๒. เป็นพรหมจรรย์ (พรหมจริย) คือ หลักการประพฤติและวิธีการปฏิบัติที่ประเสริฐเพื่อทำที่สุดทุกข์ให้แก่ตัวเอง ตามวิธีการของอริยสัจ ๔ ประการ หรือตามแบบของพรหมวิหาร ๔ ประการ

๓. เป็นพระวินัย (ศีลธรรม) หรือกฎระเบียบวิธีการ หรือหลักการประพฤติที่ทำให้คนมีกาย วาจา และใจดี และเป็นวิธีประพฤติที่น่าเลื่อมใสศรัทธา

๔. เป็นสัจธรรม คือ สิ่งที่เป็นจริงมีอยู่จริงในการะบวนการของธรรมชาติหรือกฎความเป็นจริงของธรรมชาติในแนวทางซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่เป็นอยู่โดยธรรมชาติ

^{๙๐} เดือน คำดี, **พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๔๓.

^{๙๑} เกียรติศักดิ์ ดวงจันทร์, “พุทธจริยศาสตร์กับการตั้งครุฑแทน”, **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน, ๒๕๕๓): ๑๘๗.

^{๙๒} พระเทวินทร์ เทวินโท, **พุทธจริยศาสตร์**, หน้า ๖๗.

๕. เป็นสามัญลักษณะ คือ อาการที่เสมอกันของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงหรือไตรลักษณ์ คือ อาการที่เหมือนกันของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ๓ ลักษณะหรือเป็นปฏิจจนูปาท คือ ธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเป็นแบบพลวัต หรือเป็นธรรมนิยาม คือ ธรรมชาติที่เหมือนกันอย่างแน่นนอน หรือธรรมฐิติคือธรรมชาติที่มีหลักมีกฎที่เหมือนกันอยู่ ๓ ลักษณะ คือ

๑) อนิจตา (Impermanence) ความไม่เที่ยงความไม่คงที่ความไม่ยั่งยืนภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป^{๙๓} เช่น สพเพ สงขาร อนิจจา สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง^{๙๔}

๒) ทุกขตา (Stress and Conflict) ความเป็นทุกข์ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัวภาวะที่กดดันและขัดแย้งอยู่ในตัวเพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเปลี่ยนแปลงไปไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัวไม่ให้ความสมอยากแท้จริงก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เข้าไปยึดด้วยตัณหาอุปาทาน^{๙๕} เช่น สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ เป็นต้น

๓) อนัตตตา (Soullessness หรือ Non-Self) ความเป็นอนัตตาความไม่ใช่ตัวตนความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง^{๙๖}

๓.๑.๓ ลักษณะทั่วไปของพุทธจริยศาสตร์

ลักษณะทั่วไปของพุทธจริยศาสตร์มีความแตกต่างจากจริยศาสตร์ทั่วไปหรือจริยศาสตร์ของศาสนาอื่นๆ ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตน ดังต่อไปนี้

๑. ลักษณะของพุทธจริยศาสตร์ไม่ได้มีลักษณะบังคับเหมือนกฎหมายและมีบทลงโทษเหมือนบางศาสนา เช่น เมื่อชาวพุทธทำผิดศีลจะไม่ขู่บังคับอันใดที่จะต้องให้ชาวพุทธต้องได้รับโทษ แต่เสนอให้พิจารณาเพียงว่า ทำผิดศีลจะมีผลจากการกระทำนั้นที่เรียกว่ากรรม อันเป็นผลจากการกระทำของผู้นั่นเอง เช่น ทำกรรมข้อปาณาติบาตมีผลทำให้อายุสั้นมีโรครามาก^{๙๗} เป็นต้น

๒. ลักษณะของพุทธจริยศาสตร์มีความเป็นสมบูรณ์นิยม (Absolutly) กล่าวคือเป็นหลักความประพฤติที่มีลักษณะที่แน่นอนตายตัว ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปมา เช่นเดียวกับจริยศาสตร์ศาสนาอื่นๆ เป็นหลักสากลที่ครอบคลุมมนุษย์ทุกคน เช่น หลักเบญจศีล ฆ่าสัตว์ไม่ว่าจะใคร อะไร สัตว์เล็ก น้อย ใหญ่ ที่ใด เวลาใดก็จัดว่าเป็นการฆ่าสัตว์ หลักทรัพย์ ไม่ว่าจะลักของใคร ที่ไหน เมื่อไหร่ เวลาใดก็จัดว่าเป็นอทินนาทาน ไม่มีข้อยกเว้น ถือว่าผิดศีลและมีผลเป็นบาปอย่างแน่นนอน

นอกจากนี้จริยศาสตร์ยังสามารถจำแนกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

ประการที่ ๑ พุทธจริยศาสตร์ในแบบเดิม (Tradition) ซึ่งหมายถึงคำสอนที่มาจากคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นหลักความจริงสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบและให้ผู้ถือปฏิบัติได้ปฏิบัติตามเพื่อการพ้นทุกข์ หลักของความเป็นจริงตามธรรมชาติที่เรียกว่า ไตรลักษณ์ หลักกรรมและหลักศรัทธาโดยที่พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อกรรมผล

^{๙๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๖๘.

^{๙๔} พระเทวินทร์ เทวินโท, แก่นพุทธจริยศาสตร์, หน้า ๑-๒.

^{๙๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๖๘.

^{๙๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

^{๙๗} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๐/๓๕๐.

ของกรรม รวมไปถึงสรรพชีวิตล้วนมีกรรม หลักปฏิจลสมุปบาท (อิทัปปัจจยตา) ที่สัมพันธ์ความเป็นเหตุผล ไม่มีสรรพสิ่งใดที่เกิดขึ้นโดยไม่เป็นเหตุเป็นผลของกันไม่มี

ดังนั้น หลักแนวคำสอนของพระพุทธศาสนาในความหมายนี้เมื่อสรุปรวมอาจนานิยามตามโอวาทปาฏิโมกข์ที่ถือว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาที่ว่า ไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทำแต่ความดีและทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์^{๙๘} โดยความหมายคือชาวพุทธผู้ปฏิบัติได้ละเว้นบาปที่จะเป็นทางนำสู่เหตุผลแห่งความชั่ว ทำให้การกระทำที่จะก่อให้เกิดผลดีเพื่อการปฏิบัติดีไม่เกิดพร้อม ทั้งส่งเสริมให้ทำความดี เพื่อความดีงามของการอยู่ร่วมกันในสังคมและเพื่อเป็นฐานของการยกจิตขึ้นสู่ระดับที่สูงที่เรียกว่าทำจิตให้ผ่องใส ที่มีปลายทางเพื่อการพ้นทุกข์หรือไปสู่มรรคผลนิพานเป็นลำดับต่อไป

ประการที่ ๒ พุทธจริยศาสตร์ร่วมสมัย (Contemporary) เป็นการอธิบายความหมายของพุทธจริยศาสตร์โดยหลักคำสอนในทางพุทธศาสนาในประเด็นความขัดแย้งต่างๆ หรือเกณฑ์เพื่อการพิจารณาและตัดสินใจในกรณีที่ต้องมีทางเลือก ๒ ทางเพื่อเป็นการยุติข้อขัดแย้งหรือปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากคำสอนในทางศาสนาในรูปแบบเดิม (Traditional) ไม่เพียงพอต่อการที่จะตอบคำถามประเด็นปัญหาในเชิงสังคมได้อย่างเพียงพอ^{๙๙}

๓.๑.๔ ระดับของพุทธจริยศาสตร์

ในพุทธจริยศาสตร์จะพิจารณาขึ้นพื้นฐานที่เจตนาเป็นสำคัญ ดังพุทธดำรัสที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่าเจตนาคือตัวกรรม สัตว์ที่กระทำความกรรมด้วยกาย วาจา ใจ ก็ติดยอมมีการปรุงแต่งคือคิดนึกก่อนแล้วจึงทำ”^{๑๐๐} แล้วจึงมุ่งอธิบายหลักศีลธรรมเป็น ๓ ระดับจากขั้นพื้นฐาน คือ ระดับศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ไปจนถึงขั้นสูงคือระดับอริยมรรคซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจของค่าทางจริยธรรม (Moral-Value) เช่น ดี ชั่ว ถูก ผิด ดังนี้

๓.๑.๔.๑ พุทธจริยศาสตร์ขั้นพื้นฐาน^{๑๐๑} หมายถึง หลักศีลธรรมอันเป็นแม่แบบของจริยธรรม ศีลธรรม ได้แก่ เบญจศีลและเบญจธรรม เป็นหลักปฏิบัติควบคู่กันฝ่ายหนึ่งเป็นการกระทำดีเรียกว่าเบญจธรรม และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นการหลักเว้นเรียกว่าเบญจศีล คือ

เบญจศีล	เบญจธรรม
๑. เว้นจากการทำลายชีวิต	๑. เมตตา – กรุณา
๒. เว้นจากการเอาถือของผู้อื่นมิได้ให้	๒. สัมมาอาชีวะ
๓. เว้นจากการประพฤติผิดในกาม	๓. กามสังวร
๔. เว้นจากการพูดเท็จ	๔. สัจจะ
๕. เว้นจากการดื่มเสพของมีเมาคือสุราเมรัย	๕. สติสัมปชัญญะ

^{๙๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^{๙๙} ดวงเด่น นุธรรมรัมย์, พุทธจริยศาสตร์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.baanjommyut.com> จ.ค. ๒๕๕๘]

^{๑๐๐} อ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

^{๑๐๑} สิวลี ศิริไล, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์จริยธรรมและเกณฑ์ตัดสินปัญหาจริยธรรมทางการแพทย์ในสมัยปัจจุบัน”, รายงานผลการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สภาวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๘.

จุดมุ่งหมายของพุทธจริยศาสตร์ขั้นพื้นฐานนี้เพื่อป้องกันความโหดร้ายทารุณ ป้องกันการประทุษร้ายเบียดเบียนต่อชีวิตร่างกายของบุคคลและสัตว์ เพื่อป้องกันมิฉ้อฉลไม่ให้เกิดความโลภ และการลักขโมย เพื่อป้องกันความมั่งมากในกามคุณ ป้องกันการล่วงละเมิดของรักของหวงของบุคคลอื่น เพื่อป้องกันการโกหกหลอกลวงฉ้อโกง เพื่อป้องกันความประมาทมัวเมาหลงลืมสติขาดสัมปชัญญะ และป้องกันการเสพสิ่งเสพติดให้โทษทุกชนิดที่ก่อให้เกิดความประมาทหลงลืม^{๑๐๒}

๓.๔.๑.๒ พุทธจริยศาสตร์ชั้นกลาง หมายถึง หลักศีลธรรมอันเป็นแม่แบบจริยธรรมระดับกลาง ได้แก่ กุศลธรรมบท ๑๐ คือ ทางแห่งกรรมดี^{๑๐๓} กรรมดีที่จะนำไปสู่สุคติมี ๑๐ ประการดังนี้

๑) กายกรรม การกระทำความกรรมทางกายมี ๓ อย่าง ได้แก่ เว้นจากการทำลายชีวิต เว้นจากการเอาถือของที่ผู้อื่นมิได้ให้ และเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม

๒) วจีกรรม การกระทำความกรรมทางวาจามี ๔ อย่าง ได้แก่ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบและเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

๓) มโนกรรม การกระทำความกรรมทางใจมี ๓ อย่าง ได้แก่ ไม่โลภคอยจ้องอยากได้ของเขา ไม่คิดร้ายเบียดเบียนเขา และมีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม

ในพุทธจริยศาสตร์ชั้นกลางนี้ เป็นระดับที่เพิ่มเติมจากขั้นพื้นฐานที่ให้ ความสำคัญเฉพาะพฤติกรรมทางกายและวาจา แต่ในชั้นกลางนี้ให้ความสำคัญกับการกระทำทางใจด้วย เพื่อป้องกันความละโมภในทรัพย์สินของผู้อื่น ให้มีจิตปรารถนาดีต่อสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนกัน ไม่มีทุกข์ ครองตนอยู่เป็นสุขตลอดไป ให้มีความเห็นชอบ เช่น เชื่อผลของกรรม ดีกรรมชั่ว ทานมีผล การบูชามีผล เป็นต้น

๓.๔.๑.๓ จริยศาสตร์ชั้นสูง คือ หลักศีลธรรมอันเป็นแม่แบบจริยธรรมชั้นสูง ได้แก่ มรรคมิ้องค์ ๘ อันเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาชีวิตโดยเฉพาะ คือ ทุกข์ ความหมายของคำว่า มรรคมิ้องค์ ๘ อาจเปรียบได้กับถนนสายสำคัญมีช่องทางที่รถแล่น ๘ ทางไปทางเดียวกันคือแล่นไปพร้อมๆ กันทั้ง ๘ ทางและทางที่จะไปถึงการดับทุกข์จะต้องพร้อมกันอย่างน้อยนี้ ไม่ได้เป็นไปตามลำดับขั้น^{๑๐๔} มรรคมิ้องค์ ๘ มีองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้^{๑๐๕}

- (๑) สัมมาทิฐิ คือ ความเข้าใจถูกต้อง
- (๒) สัมมาสังกัปปะ คือ ความใส่ใจถูกต้อง
- (๓) สัมมาวาจา คือ การพูดจาถูกต้อง
- (๔) สัมมากัมมันตะ คือ การกระทำถูกต้อง
- (๕) สัมมาอาชีวะ คือ การดำรงชีพถูกต้อง

^{๑๐๒} ไสว มาลาทอง, *คู่มือการศึกษาจริยธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๘-๑๒๐.

^{๑๐๓} อภ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๒๑/๒๕๑.

^{๑๐๔} สิวลี ศิริไธ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์จริยธรรมและเกณฑ์ตัดสินปัญหาจริยธรรมทางการแพทย์ในสมัยปัจจุบัน”, *รายงานผลการวิจัย*, หน้า ๕๔.

^{๑๐๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๙/๒๕๘.

(๖) สัมมาวายามะ คือ ความพากเพียรถูกต้อง

(๗) สัมมาสติ คือ การระลึกประจําใจถูกต้อง

(๘) สัมมาสมาธิ คือ การตั้งใจมั่นถูกต้อง

ในพุทธจริยศาสตร์ขั้นสูงนี้มีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือการหลุดพ้นจากทุกข์โดยประการทั้งปวงหลุดพ้นจากกิเลสเครื่องร้อยรัดยึดเหนี่ยวไม่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลสมีจิตใจเป็นอิสระปลอดโปร่งสดชื่นเบิกบานสงบเย็น

โดยสรุปแล้ว พุทธจริยศาสตร์มุ่งพิจารณาความถูก/ผิด ดี/ชั่ว โดยใช้เกณฑ์ของหลักธรรมที่มีอิทธิพลต่อการกระทำ มีการจัดแบ่งระดับของจริยศาสตร์ที่อาศัยความซับซ้อนของแนวทางปฏิบัติทางด้านจริยธรรมเป็นบรรทัดฐาน กล่าวคือ ขั้นพื้นฐานนั้นใช้ศีล ๕ เป็นเกณฑ์ตัดสิน เพราะเป็นการควบคุมเฉพาะทางกายและวาจา ในขั้นกลางอาศัยกุศลกรรมบถที่มีมาตรการควบคุมทางจิตใจเพิ่มขึ้นมา และในระดับสูงเป็นการมุ่งเพื่อเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นเกณฑ์การควบคุมพฤติกรรมโดยองค์รวมคือมรรค

๓.๒ การมีชีวิตในทัศนะของพระพุทธศาสนา

การทำอัตวินิบาตกรรมว่าโดยทั่วไปคือการฆ่าตัวตายนั่นเอง ก่อนที่จะว่าเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์ว่าด้วยการฆ่าตัวตาย เบื้องต้นควรทำความเข้าใจในประเด็นที่เกี่ยวกับชีวิต เพราะการฆ่าตัวตายคือการทำลายชีวิตตนเอง หากเข้าใจประเด็นของคำว่าชีวิตอย่างถูกต้องจะทำให้วินิจฉัยกรณีการฆ่าตัวตายได้เข้าใจดียิ่งขึ้น

๓.๒.๑ ความหมายของชีวิต

พุทธศาสนามองสิ่งทั้งหลาย (รวมทั้งชีวิตและสิ่งอื่นๆ) ว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากการมีส่วนประกอบต่างๆ มารวมกันเข้า และมีความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องและความอิงอาศัยกันนี้ นับว่าเป็นคุณสมบัติสำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่และดำเนินไปได้ หมายความว่า ถ้าจะให้มีชีวิตเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดำเนินต่อไปได้ ส่วนประกอบต่างๆ เหล่านั้นจะต้องไม่ใช่สักแต่ว่ามา “กองรวม” กันอยู่ โดยไม่มีความเกี่ยวเนื่องแบบอิงอาศัยกันเท่านั้น แต่ต้องมีความเชื่อมโยงและถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันและกันอย่างเหมาะสมด้วย

โดยเหตุที่ชีวิตเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดำเนินไปได้ เพราะอาศัยการประกอบกันเข้าของส่วนต่างๆ ดังกล่าวมา พุทธศาสนาจึงถือว่า ตัวตนที่แท้จริง ของสิ่งที่เรียกว่าชีวิตนั้น “ไม่มี” เพราะประการแรก ตัวสิ่งที่ถือว่าเป็นชีวิตนั้น มาจากการรวมกันของส่วนประกอบต่างๆ และ ประการที่สอง แม้ส่วนประกอบต่างๆ ที่มารวมกันเข้าเป็นชีวิตนั่นเอง แต่ละส่วนก็เป็นผลมาจากการมีส่วนประกอบอื่นๆ มารวมกันเข้าเช่นเดียวกัน ดังนั้น สิ่งที่เราเรียกว่า ส่วนประกอบแต่ละส่วนนั้น แท้จริงแล้วก็ไม่ได้มีตัวตนของมันจริงๆ เป็นแต่เพียงการประกอบกันเข้าอย่างเหมาะสมของส่วนต่างๆ เท่านั้น ถ้าจะอุปมาชีวิตในทัศนะเช่นนี้ ก็คงเหมือนกับสิ่งที่เราเรียกว่า “รถ” ซึ่งเกิดจากการนำเอาส่วนประกอบต่างๆ หลายส่วนมารวมกันเข้า โดยที่แต่ละส่วนมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกัน และทำงานสัมพันธ์กันเป็นระบบ การดำรงอยู่ของความเป็น “รถ” และการทำหน้าที่ของมัน ขึ้นอยู่ทั้งกับส่วนประกอบหรือชิ้นส่วนต่างๆ และขึ้นอยู่กับลักษณะของความสัมพันธ์ต่อกันของส่วนประกอบเหล่านั้นด้วย เมื่อใดที่เราแยกเอาส่วนประกอบทั้งหมดออกจากกัน สิ่งที่เราเรียกว่า “รถ” ก็ไม่มี มีแต่

ส่วนประกอบแต่ละส่วนเท่านั้น ซึ่งก็ไม่ใช่ “รถ” และส่วนประกอบแต่ละส่วนนั้นเล่าก็มีส่วนประกอบย่อยของมันอีก

ในทัศนะของพุทธศาสนาสิ่งที่เรียกว่า “ชีวิต” มีองค์ประกอบใหญ่ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่เป็นรูปธรรมกับส่วนที่เป็นนามธรรม เป็นเรื่องของกายกับเรื่องของจิต องค์ประกอบใหญ่ทั้งสองส่วนนี้รวมอยู่ในสิ่งที่เรียกว่า ชันธ ๕ (The Five Aggregates) ซึ่งประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ ดังนี้^{๑๐๖}

๑. รูป (Corporeality) คือ ส่วนประกอบที่เป็นด้านกายภาพหรือด้านรูปธรรมทั้งหมด โดยสรุปก็คือ ร่างกาย (เนื้อหนังมังสา) และพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า คือ ส่วนที่เป็นสสารและพลังงานฝ่ายวัตถุ พร้อมทั้งคุณสมบัติและพฤติกรรมต่างๆ ของสสารและพลังงานเหล่านั้น

๒. เวทนา (Feeling) คือ ส่วนที่เป็นความรู้สึก ซึ่งเกิดจากการได้สัมผัสผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ และทางใจ ความรู้สึกนั้นอาจมีหลากหลาย เช่น ความรู้สึกร้อน หนาว อบอวน เจ็บปวด ผ่อนคลาย ฯลฯ กล่าวรวมๆ ได้ว่า เป็นความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉยๆ คือ ไม่สุข ไม่ทุกข์

๓. สัญญา (Perception) คือ การกำหนดรู้ การจำได้ และการแยกแยะความแตกต่างของสิ่งที่รับเข้ามาทางประสาทสัมผัสต่างๆ ได้ เป็นอาการที่ใจรับรู้และสามารถบอกได้ว่าสิ่งนั้นๆ เป็นอะไร อันเป็นเหตุให้จำสิ่งนั้นๆ ได้ เช่น จำรูปร่าง สี เสียง กลิ่น รส สัมผัส และอาการต่างๆ ได้

๔. สังขาร (Mental Formation) คำว่า สังขาร ในกรณีนี้ไม่ได้หมายถึงเรื่องของร่างกายที่เป็นเนื้อหนัง คือ ไม่ใช่ส่วนที่เป็นรูปธรรมหรือกายภาพ อย่างที่เข้าใจกันทั่วไป แต่เป็นเรื่องของจิตหรือเกี่ยวกับจิตมากกว่า ความหมายในที่นี้จึงหมายถึง “สภาพที่ปรุงแต่งจิต” ให้มีลักษณะต่างๆ ซึ่งอาจจะเป็นฝ่ายดี ฝ่ายชั่ว หรือเป็นกลางๆ (ไม่ดี ไม่ชั่ว) ก็ได้ ทั้งนี้ โดยมี เจตนา เป็นตัวนำ กล่าวอย่างง่ายๆ สังขารนี้คือ ความนึกคิด ซึ่งอาจจะเป็นด้านดี ไม่ดี หรือเป็นกลางๆ ก็ได้

๕. วิญญาณ (Consciousness) ในที่นี้ก็ไม่ใช่อีกอย่างเดียวกับสิ่งที่คนเชื่อกันทั่วไปว่า เป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวคนเมื่อยังมีชีวิต และเมื่อตายแล้วก็ล่องลอยไปในภพภูมิต่างๆ แต่วิญญาณในที่นี้ หมายถึง การรับรู้อารมณ์ (object) โดยผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ และทางใจ คือ รู้โดยผ่านทาง การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การได้ลิ้มรส การรับสัมผัสทางกาย และการรู้อารมณ์ทางใจ

จะสังเกตว่า ในส่วนประกอบทั้ง ๕ ที่กล่าวข้างต้นนั้น ส่วนที่เป็นรูปธรรมหรือกายภาพ มีอยู่เฉพาะในชันธ ๕ ข้อที่ ๑ (รูป) เพียงข้อเดียวเท่านั้น ที่เหลืออีก ๔ ข้อ คือ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ นั้น เป็นส่วนที่นิยามว่าเป็นนามธรรม

ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น ชันธ หรือส่วนประกอบแต่ละส่วน ก็มีส่วนประกอบย่อยของมันอีกจำนวนมากบ้าง น้อยบ้าง ตามลักษณะของ ชันธ ข้อนั้นๆ ตัวอย่างเช่น รูป หรือส่วนประกอบที่จัดว่าเป็นส่วนกายภาพนั้น มีส่วนประกอบย่อยลงไปอีกถึง ๒๘ อย่าง ในจำนวนนี้ ส่วนประกอบที่เราคุ้นเคยกันโดยมากคือ เรื่องของธาตุทั้ง ๔ (ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “มหาภูตรูป”) อันได้แก่ ปฐวีธาตุ (ธาตุดิน, solid element) คือ บรรดาสิ่งที่มีสภาพเป็นของแข็ง กินเนื้อที่ อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ,

^{๑๐๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, สหธรรมิก, ๒๕๕๒, หน้า ๑๖-๑๗.

fluid element) คือ ของเหลวหรือสภาวะที่ดูดซึม เตโชธาตุ (ธาตุไฟ, element of heat or radiation) คือ อุณหภูมิหรือสภาวะที่แผ่ความร้อน และ วาโยธาตุ (ธาตุลม, element of vibration) คือ สภาวะที่เคลื่อนไหว^{๑๐๗} ส่วนประกอบย่อยอื่นๆ มีอยู่อีกมากมาย

ชีวิตที่ประกอบด้วยชั้น ๕ นี้ เป็นชีวิตในระดับที่คนทั่วไปมักไม่ได้สังเกตเห็น หรือไม่ได้ตระหนัก เพราะการดำเนินไปและการทำหน้าที่ของส่วนประกอบแต่ละส่วน เป็นกระบวนการที่ละเอียดอ่อน สังเกตรู้ได้ยาก แม้การทำหน้าที่ของส่วนที่เป็นรูปธรรม เช่น การทำงานของอวัยวะภายในบางส่วน เราแทบไม่สามารถสังเกตได้เลย เพราะทุกอย่างดำเนินไปอย่างเป็นธรรมชาติ ต่อเมื่อเกิดปัญหาขึ้นกับอวัยวะส่วนนั้นๆ เราจึงจะสามารถสังเกตได้ หรือใส่ใจอยากจะรู้ ไม่ต้องพูดถึงการทำหน้าที่ของส่วนที่เป็นนามธรรมก็ได้

อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปเราไม่ได้เข้าใจหรือมองเห็นชีวิตในความหมายที่ว่า เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่จากการประกอบกันเข้าของส่วนต่างๆ ดังกล่าวนี้นี้ แต่เข้าใจหรือมองเห็นชีวิตเฉพาะในความหมายด้านปฏิบัติมากกว่า คือ ส่วนใหญ่เรารู้ชีวิตหรือตระหนักในการมีอยู่ของชีวิตเมื่อได้สัมผัสกับโลกภายนอกมากกว่า ชีวิตของคนเราสัมพันธ์กับโลกภายนอกโดยผ่านระบบ ๒ ระบบ คือ ระบบที่เป็นประตูแห่งการรับรู้ และ ระบบที่เป็นประตูแห่งการแสดงออก

ระบบแรก (ระบบการรับรู้) ประกอบด้วยช่องทางการรับรู้ ๖ ช่องทาง (เรียกว่า ”ทวารทั้งหก” ก็ได้) คือ ตา เป็นช่องสำหรับรับรู้รูปหรือสี และทวารทรวงของวัตถุสิ่งของต่างๆ หู รับรู้เสียง จมูก รับรู้กลิ่น ลิ้น รับรู้รส กาย รับรู้การสัมผัส และ ใจ รับรู้อารมณ์ต่างๆ ช่องทางทั้งหกนี้ พุทธศาสนาเรียกว่า ”อายตนะ” แปลว่า ”ช่องทางเชื่อมต่อให้เกิดความรู้หรือการรับรู้”

ระบบที่สอง (ระบบการแสดงออก) นั้น ประกอบด้วยช่องทางหลัก ๓ ช่องทาง คือกาย วาจา และ ใจ รูปแบบของการแสดงออกที่เราคุ้นเคยกันดีโดยผ่านช่องทางทั้งสามนี้ คือ การทำ การพูด และการคิด หรือกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม นั่นเอง

ถ้าพิจารณาให้ดีจะเห็นว่า ทั้งช่องทางการรับรู้และช่องทางการแสดงออก ต่างก็ขึ้นอยู่กัชั้น ๕ เพราะถ้าไม่มีการรวมกันเข้าของชั้น ๕ (นั่นคือไม่มีชีวิต) ช่องทางเหล่านี้ก็ไม่ได้

ชีวิตในส่วนที่เกี่ยวกับการสัมผัสกับโลกภายนอก โดยการรับรู้และการแสดงออก ผ่านช่องทางต่างๆ ดังกล่าวนี้นี้ คือ ชีวิตที่คนทั่วไปตระหนักรู้ ทั้งนี้เพราะ วันหนึ่งๆ ตั้งแต่ตื่นนอนตอนเช้าจนหลับไปในตอนกลางคืน สิ่งที่เราประจักษ์แก่ตัวเรา มีแต่เรื่องที่เราสัมผัสกับโลกภายนอกด้วยการรับเข้ามา หรือมีฉะนั้นก็แสดงออกไป โดยผ่านทางช่องทางต่างๆ ทั้งนี้ จนดูเหมือนว่าส่วนที่สัมผัสกับโลกภายนอกนี้ คือส่วนที่เป็นชีวิตจริงและสำคัญที่สุด แต่แท้จริงแล้วนี่เป็นเพียงส่วนเดียวเท่านั้น

ที่กล่าวมาทั้งหมดในส่วนนี้ มีสาระสำคัญเพียงประเด็นเดียว นั่นคือ ชีวิตในทัศนะของพุทธศาสนา เป็นผลของการที่ส่วนประกอบห้าส่วน (ชั้น ๕) มารวมกันเข้า โดยมีความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยกันอย่างสอดประสาน ส่วนประกอบทั้งห้านี้ มีทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ชีวิตในความหมายนี้อาจกล่าวว่า เป็นชีวิตบริสุทธิ์ คือ ยังไม่มีเรื่องอื่นจากภายนอก หรือแม้แต่เรื่องของความรู้สึกว่าเป็นตัวเรา เข้ามาเกี่ยวข้อง

^{๑๐๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (พิมพ์ครั้งที่ ๑๑), (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๙๓.

๓.๒.๒ คุณค่าของชีวิต

แม้พุทธศาสนาจะมองชีวิตว่าอาศัยปัจจัยปรุงแต่งแต่ก็ได้ให้ความสำคัญกับชีวิตและมองชีวิตว่ามีคุณค่ามีศักยภาพที่สามารถสร้างความเจริญให้กับตนเองและสังคมได้ การพิจารณาถึงคุณค่าของชีวิตมนุษย์นั้นพิจารณาได้ ๓ ฐานะ คือ

๑. คุณค่าในฐานะที่เป็นมนุษย์

พุทธศาสนาถือว่าการได้กำเนิดอัตภาพเป็นมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากอย่างยิ่ง ดังพระพุทธพจน์ตรัสในเรื่องนี้ว่า “การได้อัตภาพเป็นมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่ได้โดยยาก”^{๑๐๘} ที่เป็นเช่นนี้ เพราะเหตุผลสองประการคือ

ประการแรกเพราะการที่คนจะเกิดมาเป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ในด้านร่างกายและจิตใจจะต้องอาศัยคุณธรรมที่ได้บำเพ็ญบุญบารมีเพียงพอเหมาะสมตั้งแต่ชาติปางก่อนจึงจะมากเกิดได้ เพราะมนุษย์เป็นสุคติภูมิคือภูมิแห่งความดีงามหรือเป็นที่อยู่ของสัตว์ผู้ไปดีไปงาม

ประการที่สองจุดเริ่มต้นความเป็นมนุษย์เริ่มตั้งแต่จิตดวงแรกคือปฐมวิญญาณเกิดขึ้นในครรภ์มารดา^{๑๐๙} เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วก็จะต้องพบกับอุปสรรคคือความเสี่ยงต่อความตายดังมีพระพุทธพจน์ว่า “มนุษย์ย่อมจืดตายหายไปสลายไปในกาลที่เป็นอัมพุทะบ้างในกาลเป็นเปสิบ้าง”^{๑๑๐}

เหตุผลดังกล่าวเป็นเครื่องเตือนใจได้ว่าชีวิตหรือตัวตนของเรานั้นนับว่าเป็นสมบัติที่มีค่ามากที่สุดและเป็นสิ่งที่หาได้ยากที่สุดเราจึงต้องทะนุถนอมให้ติด๑๑๑หนึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้มีได้จำกัดขอบเขตเพียงแค่วิตของตนเองเท่านั้นแต่ยังมุ่งให้มนุษย์รู้จักเคารพต่อชีวิตของผู้อื่นด้วย เนื้อความนี้จึงเป็นสิ่งที่ชี้ว่าการทำลายคุณค่าของชีวิตก็ถือว่าเป็นความผิดร้ายแรงถึงขั้นขาดจากความเป็นพระภิกษุและจากหลักคำสอนที่เป็นจริยธรรมพื้นฐานของชาวพุทธคือ “เบญจศีลหรือศีลห้า” และ “เบญจธรรมหรือเบญจกัลยาณธรรม” ได้วางกฎเกณฑ์ในเรื่อง “การห้ามฆ่า” ไว้เป็นข้อแรกซึ่งเป็นหลักการปฏิบัติเพื่อเป็นการพิทักษ์รักษาชีวิตเว้นจากการกระทำด้วยตนเองและเว้นจากการสนับสนุนให้ผู้อื่นกระทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไปเพื่อเป็นการพิทักษ์มิให้มนุษย์มุ่งทำลายชีวิตที่ถือว่าเป็นสิ่งมีค่า

๒. คุณค่าที่เกิดจากการฝึกฝนและพัฒนาตนเอง

พุทธปรัชญานั้นจัดอยู่ในกลุ่มปรัชญาแนวมนุษยนิยม (humanism) ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือยกมนุษย์ไว้ในฐานะสูงสุดกว่าสัตว์ทั้งปวงเพราะมนุษย์มีศักยภาพที่จะฝึกฝนพัฒนาได้และเมื่อพัฒนาแล้วก็เป็นสัตว์ที่ประเสริฐสุด^{๑๑๒} โดยอาศัยปัจจัยคือการพัฒนาทางด้านร่างกายและจิตใจให้ทำหน้าที่เป็นปกติและสอดคล้องกันดังพระพุทธพจน์ว่า “การฝึกจิตที่ควบคุมได้ยากเปลี่ยนแปลงง่าย

^{๑๐๘} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๒/๙๐.

^{๑๐๙} วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๑๘๑/๒๖๕.

^{๑๑๐} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๘๓.

^{๑๑๑} พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), “ทบทวนตรึงนี้สักนิตก่อนคิดฆ่าตัวตาย”, พุทธจักร, ปีที่ ๕๑ ฉบับที่ ๑๒ (ธันวาคม, ๒๕๔๐): ๒๕.

^{๑๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิกจำกัด. ๒๕๓๙), หน้า ๔๙๕๐.

ชอบใฝ่แต่อาภรณ์ที่ปรารถนาจัดว่าเป็นความดีเพราะจิตที่ฝึกแล้วนำสุขมาให้^{๑๓๓} คือการทำให้จิตเกิด สุขภาพที่ดี เช่น แคมขึ้น เบิกบานอยู่เสมอ ให้จิตใจมีคุณภาพคือมีคุณธรรมต่างๆ เช่น ให้รู้จักบุญคุณ ของคนอื่นและพร้อมที่จะตอบแทนคุณและให้จิตมีสมรรถภาพคือมีความสามารถที่จะเอาไปใช้งานได้ อย่างมีประสิทธิภาพคือจิตมีความมุ่งมั่นเอาจริงเอาจังกับการทำงานและการพัฒนาจิตใจนั้นไม่มีสิ้นสุด จนกว่าจะถึงนิพพานซึ่งเป็นจุดที่จิตได้รับการพัฒนาจนถึงที่สุดแล้วคือพ้นจากอำนาจของกิเลสอันเป็น โลภียวิสัยแล้ว^{๑๓๔} ดังนั้น รากฐานทางจริยธรรมของบุคคลจึงขึ้นอยู่กับความรู้จักฝึกฝนพัฒนาและเมื่อ พัฒนาแล้วก็ถือว่าได้เตรียมชีวิตให้พร้อมที่จะพัฒนาตนเองในด้านอื่นๆ จนสามารถอยู่ร่วมกับคน อื่นๆ และสร้างประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและสังคมได้

๓. คุณค่าที่เกิดจากการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา

มีพระพุทธพจน์ว่า “การเป็นอยู่ด้วยปัญญาเป็นสิ่งที่ประเสริฐ”^{๑๓๕} การเป็นอยู่ด้วยปัญญา ก็คือการเข้าใจชีวิตและมองชีวิตตามความเป็นจริงและในอีกแง่มุมหนึ่งก็คือการมองชีวิตของมนุษย์ใน ฐานะที่ต้องติดต่อเชื่อมโยงกับโลกซึ่งมี ๒ ภาค เรียกว่า อายตนะหรือทวาร ได้แก่

ภาคแรก คือ ภาครับรู้และเสพสวຍโลกอาศัยทวาร ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจสำหรับ รับรู้และเสพสวຍโลกที่ปรากฏแก่มนุษย์ โดยลักษณะอาการต่างๆ ที่เรียกว่า อาภรณ์ ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะและธรรมารมณ์

ภาคที่สอง คือ ภาคแสดงออกหรือกระทำต่อโลกอาศัยทวาร ๓ คือ กาย วาจา ใจสำหรับการ กระทำต่อโลกโดยแสดงออกเป็นการกระทำการพูดและการคิด^{๑๓๖}

ดังนั้น ทวารหรืออายตนะจึงมีบทบาทสำคัญในชีวิต บนพื้นฐานที่ว่า “โลกและชีวิตคือจิตรู้ อาภรณ์” หรือ “โลกมีความหมายตามจิตรับรู้”^{๑๓๗} ซึ่งทำให้เราสามารถพิจารณาตรวจสอบและพิสูจน์ กับประสบการณ์จริงในชีวิตที่เราต้องรับรู้สิ่งต่างๆ โดยอาศัยอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ของเรา เพื่อให้เห็นความจริงในชีวิต โดยอาศัยการฝึกสติให้ระลึกอย่างทันทั่วถึงที่ต่อสิ่งที่กำลังปรากฏ อยู่หรือพินิจผ่านไป ซึ่งเป็นการฝึกฝนปัญญาด้วย ท่านพุทธทาสได้กล่าวไว้เกี่ยวกับการฝึกสติปัญญา ว่า สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างทันทั่วถึง โดยท่านกล่าวว่าการแก้ไขปัญหาคือเฉพาะหน้าได้ เพราะการฝึกสติปัญญานั้นเองเป็นปัญญาที่มาในรูปฉับพลันกะทันหันต่อเหตุการณ์^{๑๓๘}

อาจกล่าวได้ว่า อายตนะนี้เป็นจุดเริ่มต้นเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของทางแยกของความสุขและ ความทุกข์หรือระหว่างกุศลกับอกุศล ทางสายหนึ่งนำไปสู่ความประมาทมัวเมา การทำชั่วและการยึด

^{๑๓๓} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕/๒๒.

^{๑๓๔} จานง ทองประเสริฐ, พุทธศาสนากับสังคมและการเมือง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นอ้อ แกรมมีจำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๓๒๕-๓๒๖.

^{๑๓๕} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๑๑/๒๗๘.

^{๑๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม: ฉบับขยายความ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๓๓.

^{๑๓๗} ระวี ภาวิไล, อภิธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๖), หน้า ๑๙.

^{๑๓๘} พุทธทาสภิกขุ, สัจจิตว่าง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๓๑-๓๒.

ติดอยู่ในโลก ทางอีกสายหนึ่งนำไปสู่ความดีงามและหลุดพ้น ปัญหาคนเราทุกคนต่างก็ต้องการความสุขไม่ต้องการความทุกข์และมีคนไม่น้อยที่แสวงหาความสุข เมื่อไม่พบความสุขที่ต้องการก็เหนื่อยล้า ผิดหวัง หมดอ้ายตายอยากในชีวิต ปล่อยชีวิตเลื่อยเปื่อยไร้สาระ ทรมาณตัวเองหรือถึงกับขึ้นหนีโลกด้วยการฆ่าตัวตาย ซึ่งบางคนสรุปเอาง่าย ๆ ว่า เพราะมีตา หู จมูก ลิ้น กายและใจมีแล้ว โลกนี้ก็มีปัญหา เพราะฉะนั้น จึงไปฆ่าตัวตายเสียทำลายร่างกายทำลายประสาทสัมผัสเสียมันก็ไม่เห็นก็ได้ยินแล้วก็พ้นทุกข์ ถ้าฆ่าตัวตายแล้วมันไม่รับรู้^{๑๑๙} การดำเนินชีวิตด้วยแนวทางดังกล่าวจึงเป็นข้อห้ามที่ตนเองต้องกำหนดขึ้นมาเพื่อเอาตัวรอดในสังคมหรือ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็จะใช้ปัญญาเป็นเครื่องแก้ไขว่าจะทำอย่างไรชีวิตจะเดินไปทางไหนตลอดถึงการที่จะตรัสรู้ส่วนเป็นเรื่องปัญญาโดยได้แบ่งออกเป็น ๓ ประการ ดังนี้

- ๑) รู้เท่าทันความจริงของสิ่งทั้งหลายว่าเป็นอนิจจัง (ปัญญา)
- ๒) ปลงใจได้จิตไม่หวั่นไหวมีความสุข (จิตใจเป็นอิสระหรือวิมุตติ)
- ๓) รู้ว่าความไม่เที่ยงแล้วเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปตามเหตุปัจจัย

ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอนให้มนุษย์รู้จักและเข้าใจธรรมชาติของชีวิตตนเองและของผู้อื่น เพื่อที่จะได้ไม่ต้องทุกข์โศกเสียใจ เมื่อต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงใดๆ ของชีวิต อันจะก่อให้เกิดผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย คือ การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง สร้างสรรค์คุณค่าให้เกิดความสมบูรณ์แก่ชีวิตตนเองและสังคม

๓.๒.๓ เป้าหมายของชีวิต

ในการดำเนินชีวิตมนุษย์มีทั้งทางโลกและทางธรรมทางโลกมุ่งแต่แสวงหาความสุขสบาย ในชีวิตปัจจุบันจึงเดือดร้อนวุ่นวายทั่วไปทางธรรมก็มุ่งแสวงหาความสงบสุขความถูกต้องดีงามชีวิตมนุษย์จึงมีเป้าหมายของชีวิตที่แตกต่างกันพอที่จะกล่าวได้ ๓ ประเภท คือ

๑) ความต้องการทางกาย คือ ความต้องการตามธรรมชาติมนุษย์ ได้แก่ ต้องการอาหาร ต้มกิน ขับถ่าย หลับนอน สืบพันธุ์และมีความต้องการในปัจจุบัน ๔ ประการ^{๑๒๐} ได้แก่

- (๑) ความต้องการอาหารมาหล่อเลี้ยงชีวิต
- (๒) ความต้องการที่อยู่อาศัย
- (๓) ความต้องการเครื่องนุ่งห่ม
- (๔) ความต้องการยารักษาโรค

นอกจากนี้ยังมีความต้องการความสุขความสบาย (ความสุขทางกามคุณ) กับความต้องการพ้นจากความทุกข์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับชีวิตและร่างกาย ความสุขและความทุกข์ที่ชีวิตต้องการซึ่งเต็มไปด้วยกิเลส ตัณหา อุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่น จนเกิดความทุกข์ความเดือดร้อนทั่วไปในสังคม เป็นความต้องการที่เกิดขึ้นทางร่างกายและจิตใจ ชีวิตมนุษย์เมื่อเกิดมาแล้วก็ไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้โดยลำพัง ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน มีการติดต่อสัมพันธ์เป็นสังคม ในครอบครัวสังคมบ้านเมือง ประเทศชาติสังคมจึงมีส่วนส่งผลกระทบที่เป็นความสุขและทุกข์

^{๑๑๙} พระคชภู มิธรงกูโร, *ชีวิตที่ไร้ปัญหาคุณค่าและประโยชน์ของความสุข*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๒), หน้า ๒๐-๒๓.

^{๑๒๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๒/๑๑๒.

๒) ความต้องการของชีวิตทางสังคม คือ ความต้องการการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขโดยยึดหลักคุณธรรมในพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ ขรവാสนธรรม ๔ และในเรื่องทศ ๖^{๑๒๑} เป็นต้น ต้องการความเจริญก้าวหน้า ต้องการเพื่อน ต้องการในโลกธรรม คือ มีลาภ ยศ สรรเสริญ สุข^{๑๒๒}

๓) ความต้องการทางจิตใจ คือ ความต้องการความสุขความสบายใจซึ่งเป็นความต้องการความอยากที่เป็นกิเลส ตัณหา อุปาทานในกามคุณ มีนึก คิดในรูป รส กลิ่น เสียง โสภณวัตถุทางกาย ธรรมารมณ์ ด้วยใจจิตเป็นธรรมชาติที่นึกคิดและรู้อารมณ์เป็นสภาวะธรรมอย่างหนึ่งที่สามารถรู้สิ่งอื่นและรับรู้ตัวมันเองได้ ความรู้สึกนึกคิดทางประสาททั้ง ๕^{๑๒๓} คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การสัมผัสทางกายและการรับรู้อารมณ์ทางใจและต้องการพ้นจากความทุกข์ต้องการความสุขสบายใจที่เต็มไปด้วยความรัก ความโลภ ความโกรธและความหลง จิตจึงต้องยึดมั่นในคุณธรรมที่เรียกว่าสุจริตต่างๆ ทั้ง ๓ ไม่โลภอยากของเขา ไม่คิดประทุษร้ายผู้อื่น มีความเห็นถูกต้องตามทำนองครองธรรมและให้เจริญภาวนาปัญญาพัฒนาจิตให้สูงขึ้น

ชีวิตในกรอบพุทธปรัชญา เป็นการรักษาทำหน้าที่รักษารูปประกอบของธรรมชาติให้อยู่ต่อไปหรือการรักษาชีวิตให้ดำเนินต่อไป มีการรักษาชีวิตมุ่งสู่จุดหมายตามความประสงค์คือความสุขและพระนิพพานในที่สุด ชีวิตในกรอบพุทธปรัชญาจึงเป็นชีวิตที่มุ่งสู่จุดหมายคือความสุขและพระนิพพาน จุดมุ่งหมายของชีวิตตามหลักพุทธปรัชญาอยู่ที่การมีความสุขในเบื้องต้น ความสุขในท่ามกลาง และความสุขในขั้นสูงสุด ประโยชน์ของชีวิตที่จะได้รับคือประโยชน์เพื่อตน ประโยชน์เพื่อผู้อื่น และประโยชน์ร่วมกันกับผู้อื่น^{๑๒๔}

คุณค่าและจุดหมายของชีวิตตามแนวคิดทางพุทธศาสนา พุทธศาสนาสอนเรื่องความจริงของชีวิตและสอนให้มนุษย์เข้าใจและเข้าถึงความจริง ๔ ประการที่เรียกว่าอริยสัจ โดยที่พุทธศาสนา มองว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมามีประสบการณ์กับความทุกข์อย่างหนึ่งไม่พ้น แม้คนส่วนใหญ่จะบอกว่าชีวิตเกิดมาเพื่อแสวงหาความสุข แต่ความสุขที่คนทั่วไปเข้าใจว่าเป็นความสุขล้วนแต่เป็นความทุกข์หรือไม่ก็เป็นเหตุแห่งความทุกข์ ความสุขที่แท้จริงในมุมมองพุทธศาสนา คือ ความพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิง ที่เรียกว่า ภาวะแห่งนิพพาน ดังนั้น จุดหมายของชีวิตขั้นสูงสุดคือความพ้นทุกข์และช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์พร้อมทั้งสรรพชีวิตให้หลุดพ้นจากความทุกข์^{๑๒๕} พุทธศาสนาได้แสดงจุดหมายชีวิตของมนุษย์ไว้หลายระดับตามการพัฒนาตนเองของแต่ละบุคคล

๑. จุดหมายของชีวิต ๓ ระดับ แม้ว่าพุทธศาสนาถือว่าความหลุดพ้นจากความทุกข์เป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิตแต่พุทธศาสนาก็ได้จัดประเภทของเป้าหมายชีวิตไว้หลายระดับ ดังในคำสอนเรื่องอัตถะ ๓ คำ “อัตถะ” หรือ “อรรถ” แปลว่าประโยชน์ผลที่มุ่งหมายหรือจุดหมาย ดังนั้นจุดหมายของชีวิตตามแนวคิดทางพุทธศาสนาคือการดำเนินชีวิตให้บรรลุประโยชน์ ๓ คือ

^{๑๒๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๔/๑๕๖-๑๖๗.

^{๑๒๒} อง.อภฺรฺก. (ไทย) ๒๓/๑๕๘/๒๘๔.

^{๑๒๓} ที.ปา (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๒๑๕.

^{๑๒๔} พระทนต์ศักดิ์ ปภังกร (ต้นขุนทด), “การมองโลกตามหลักพุทธปรัชญา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๓.

^{๑๒๕} คุณ โทจันทร์, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๖๔.

๑) ทัศนคติที่ดี คือ ประโยชน์ปัจจุบันซึ่งเป็นประโยชน์ที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน อันเป็นการสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ทั้งทางด้านร่างกายและสถานภาพทางสังคมที่เรียกว่า ทรัพย์ภายนอก อันได้แก่ การมีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไร้โรค อายุยืน มีเงิน มีงาน มีอาชีพ สุกดิบ พึ่งตนเองได้ ทางเศรษฐกิจ มีสถานภาพดี เป็นที่ยอมรับนับถือในสังคม มีครอบครัวผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่ยอมรับนับถือ สิ่งเหล่านี้ต้องได้มาด้วยกำลังความเพียรและสติปัญญาของตน โดยชอบธรรมและรู้จักใช้สิ่งเหล่านี้ให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น

๒) สัมปรายิภักดิ์ คือ ประโยชน์เบื้องหน้าซึ่งเป็นประโยชน์เกี่ยวกับคุณค่าของชีวิต ทางด้านจิตใจหรือจิตวิญญาณอันเกิดจากการสั่งสมความดีงามและการพัฒนาคุณภาพของจิตใจให้ งอกงามด้วยคุณธรรมดำรงตนอยู่ในศีลธรรม ใช้ทรัพย์ภายนอก คือ ทรัพย์สินเงินทองต่างๆ มาสั่งสม เป็นทรัพย์ภายในคือคุณงามความดีซึ่งจะต้องนำไปใช้ในโลกหน้าหลังจากสิ้นชีวิตลง

๓) ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุดหรือประโยชน์ที่เป็นสาระแท้จริงของชีวิตอันเป็น จุดหมายสูงสุดที่ชีวิตควรเข้าถึงคือการรู้แจ้งสภาวะทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่ตกเป็นทาสของโลก และชีวิตมีจิตเป็นอิสระ ปลอดโปร่ง ผ่องใส สะอาด สว่าง สงบ หลุดพ้นจากกิเลสและกองทุกข์อย่าง สิ้นเชิงคือการบรรลุนิพพาน

๓.๓ อัตติวิบาตกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

คัมภีร์พระพุทธศาสนาที่นำมาศึกษาในงานวิจัยนี้คือพระไตรปิฎกและอรรถกถา จาก การศึกษาพบว่า หลักฐานการทำอัตติวิบาตกรรมมีไม่มาก เท่าที่ปรากฏส่วนมากมาในพระวินัยปิฎก หมวดปาราชิก ในข้อตติยปาราชิก นอกจากนั้นก็มีการทำอัตติวิบาตกรรมอีกหลายกรณีซึ่งสามารถจะ ศึกษากรณีตัวอย่างได้ดังต่อไปนี้

๓.๓.๑ ความหมายของอัตติวิบาตกรรมในพระพุทธศาสนา

อัตติวิบาตกรรม มาจากศัพท์ว่า อัต (ตัว, ตนเอง) + วินิปาต (ฆ่า) + กรรม (การกระทำ) รวมความแล้วแปลว่า การกระทำซึ่งการฆ่าตัวเองหรือการฆ่าตัวตายหรือการปลงชีวิตตนเอง^{๑๒๖} ซึ่งปรากฏในพุทธดำรัสว่า “ก็ ภิกษุใดจงใจพรากรากกายมนุษย์จากชีวิต”^{๑๒๗} หรือแสงหาศัตราอันจะ พรากรากกายจากชีวิต...”^{๑๒๘} หรือหมายถึงพรากรากจากชีวิต ความว่า ตัดทอน บั่นรอน ซึ่งอินทรีย์คือชีวิต ทำความสับต่อให้กำเริบ^{๑๒๙} คือสิ้นสุดลงด้วยความจงใจ การฆ่าตัวเองด้วยวิธีใดๆ ก็ตามถ้าไม่มีเจตนา หรือจงใจการฆ่านั้นก็ไม่ได้เรียกว่าเป็นอัตติวิบาตกรรม ความเป็นมนุษย์นั้นในอรรถกถาท่านหมายเอาจิต แรกเกิดขึ้น คือ ปฐมวิญญาณปรากฏขึ้นในท้องแห่งมารดา ตราบเท่าถึงกาลเป็นที่ตาย อัตภาพใน ระหว่างนี้ ชื่อว่ากายมนุษย์^{๑๓๐}

จะเห็นได้ว่า คำว่า พรากรากกายจากชีวิตในตติยปาราชิกนี้ ไม่มีคำว่า ผู้อื่น เหมือนที่ปรากฏ ในปาณาติบาต นั้นเพราะหมายเอาการทำอัตติวิบาตกรรมไว้ด้วย อันเกิดจากอุทาหรณ์ที่มีพระภิกษุฆ่า

^{๑๒๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๖๖-๑๖๗.

^{๑๒๗} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๗๒/๑๔๑.

^{๑๒๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๖๗/๑๓๙.

^{๑๒๙} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๖๕.

^{๑๓๐} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๖๕.

ตัวตาย การฆ่าตัวตายในพระพุทธศาสนาจึงสงเคราะห์เป็นกรรมร้ายแรงสำหรับพระภิกษุ คือ เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้

คณอง วังฝายแก้ว ให้ความหมายของการทำวินิบาตกรรม คือ การทำชีวิตให้ตกลงโดยมีเจตนา ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักธรรมเกี่ยวกับการฆ่าตัวตายไว้ในหลักศีลห้า ข้อที่หนึ่ง คือ ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนาจเว้นจากการฆ่าสัตว์ ความหมายของศีลห้าข้อที่หนึ่งได้รวมหมายถึงกลุ่มบุคคลที่ทำวินิบาตกรรมต่อตนเองด้วย ทางพระพุทธศาสนาถือว่าฆ่าบุคคลอื่นหรือจะฆ่าตนเองก็ตาม ถ้าผลของการกระทำดังกล่าวสำเร็จถือว่าเป็นบาปคือสิ่งที่เศร้าหมอง แม้ตายลงไปก็ตกนรกอเวจี ไปสู่ภูมิที่ทุกข์ทรมาน^{๑๓๑}

๓.๓.๒ หลักฐานการทำอัตวินิบาตกรรมในพระพุทธศาสนา

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะพระไตรปิฎก มีเหตุการณ์การทำอัตวินิบาตไว้พอเป็นอุทาหรณ์ในหลายคัมภีร์ ดังนี้

๑) การทำอัตวินิบาตกรรมในตติยปาราชิก

เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับ ณ เรือนยอด ป่ามหาวัน ใกล้กรุงเวสาลี พระองค์ได้ทรงแสดงอสุภกถา คือถ้อยคำปรารภสิ่งที่ไม่สวยงาม สรรเสริญคุณแห่งอสุภะ และคุณแห่งการเจริญอสุภะ คือ การพิจารณาเห็นร่างกายโดยความเป็นของไม่งาม กับทั้งคุณแห่งอสุภสมาบัติ (การเข้าฌานมีอสุภะเป็นอารมณ์) โดยปริยายเป็นอันมาก ครั้นแล้วตรัสว่า ทรงพระประสงค์จะหลักเรือนอยู่ตามลำพัง พระองค์ตลอดทั้งเดือน ใครๆ ไม่พึงเข้าไปเฝ้า เว้นแต่ภิกษุผู้นำอาหารเข้าไปเพียงรูปเดียว

ภิกษุเหล่านั้นปฏิบัติอสุภกถา (การเจริญอสุภกถามีพื้นฐาน คือการพิจารณาร่างกายโดยความเป็นของไม่งาม) ก็เกิดเบื่อหน่าย รังเกียจด้วยกายของตน เหมือนชายหนุ่มหญิงสาวที่ชอบการประดับตกแต่ง อาบน้ำ ดำเกลาแล้ว รังเกียจซากศพ ขากศพสุนัข ขากศพมนุษย์ อันคลั่งอยู่ทีคือนั้น เมื่อเบื่อหน่ายรังเกียจด้วยกายของตนอย่างนี้ ก็ฆ่าตัวตายบ้าง ฆ่ากันแลกันบ้าง เข้าไปหานายมิลลันทิกะ ผู้แต่งตัวเหมือนสมณะ จ้างด้วยบาตรจีวรให้ฆ่าบ้าง โดยนัยนี้ นายมิลลันทิกะก็รับจ้างฆ่าภิกษุทั้งหลายวันละหนึ่งรูปบ้าง สองรูป สามรูป สี่รูป ห้ารูป จนถึงหกสิบรูปบ้าง

เมื่อครบถึงเดือนแล้ว พระพุทธเจ้าเสด็จกลับจากที่เรือน ทรงทราบเรื่องนั้น จึงทรงเรียกประชุมสงฆ์ ทรงสั่งสอน อานาปานสติสมาธิ (คือการทำใจให้ตั้งมั่นโดยกำหนดกำหนดลมหายใจเข้าออก) โดยปริยายต่าง ๆ แล้วทรงปรารภเรื่องภิกษุฆ่าตัวตาย ฆ่ากันและกัน รวมทั้งจ้างผู้อื่นให้ฆ่าตน ทรงติเตียน แล้วบัญญัติสิกขาบทความว่า “ก็ ภิกษุใดจงใจพรากรากายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหา ศัสตราอันจะพรากรากายมนุษย์จากชีวิต แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”^{๑๓๒}

๒) การทำอัตวินิบาตกรรมของพระฉันทะ

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเวฬุวัน เขตพระนครราชคฤห์ ส่วนพระสารีบุตร พระมหาจุณทะ และพระฉันทะ อยู่บนภูเขาคิชฌกูฏ เฉพาะพระฉันทะนั้นอาพาธ ทนทุกขเวทนา เป็นไข้หนัก พระสารีบุตรจึงเข้าไปชวนพระมหาจุณทะเพื่อที่จะไปเยี่ยมดูอาการของพระ

^{๑๓๑} คณอง วังฝายแก้ว, การฆ่าตัวตายหรือการทำอัตวินิบาตกรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/๔๕๘๙๐๑> [๒ มิถุนายน ๒๕๕๕].

^{๑๓๒} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๖๒-๑๖๘/๒๓๔-๑๓๕.

ฉันทะ เมื่อพระเถระทั้งสองได้พบพระฉันทะแล้ว พระสารีบุตรจึงถามถึงอาการอาพาธของพระฉันทะ ท่านตอบว่า กระผมทนไม่ไหว ทุกขเวทนากำเริบหนักมาก ไม่ทุเลาเลย เหมือนมีลมตีขม่อม ทำให้เวียนศีรษะ เหมือนมีคนกำลังเอาของแหลมคมทิ่มขม่อม มีอาการป่นป่วนทองเจ็บปวดเหมือนคนฆ่าโค เอามีดแล้และคว้านท้อง ร่างกายมีความร้อนเหมือนมีคนเอาร่างกายไปย่างในหลุมถ่านเพลิง พระฉันทะจึงบอพระสารีบุตรว่าจักหาศัตรามาฆ่าตัวตาย ไม่อยากจะมีชีวิตอยู่แล้ว

เมื่อพระสารีบุตรได้ฟังจึงกล่าวห้ามว่าอย่าได้หาศัตรามาฆ่าตัวเลย จงเป็นอยู่ก่อนเถิด พวกเรายังปรารถนาให้ท่านฉันทะเป็นอยู่ ถ้าท่านฉันทะไม่มีโทษจะเป็นที่สบาย ผมจักแสวงหามาให้ ถ้าท่านฉันทะไม่มีเกสขเป็นที่สบาย ผมจักแสวงหามาให้ ถ้าท่านฉันทะไม่มีคนบำรุงที่สมควร ผมจักคอยบำรุงท่านเอง ท่านฉันทะอย่าได้หาศัตรามาฆ่าตัวเลย จงเป็นอยู่ก่อนเถิด พวกเรายังปรารถนาให้ท่านฉันทะเป็นอยู่

พระฉันทะปฏิเสธทุกอย่างพร้อมกับบอกว่า ขอท่านจงทรงจำไว้อย่างนี้ว่า ฉันทะภิกษุจักหาศัตรามาฆ่าตัวอย่างมิให้ถูกตำหนิได้ เมื่อสนทนาธรรมกันพอสมควรแก่เวลาพระสารีบุตรกับพระมหาจุนทะจึงหลีกตัวกลับไปที่พัก เมื่อพระสารีบุตรและพระมหาจุนทะหลีกไปแล้วไม่นาน พระฉันทะได้หาศัตรามาฆ่าตัวเสียทันทีทันใด ท่านพระสารีบุตรจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ แล้วกราบทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า พระฉันทะหาศัตรามาฆ่าตัวเสียแล้ว ท่านจะมีคติอย่างไร มีสัมปรายภพอย่างไร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สารีบุตร ฉันทะภิกษุยังมีสกุลมิตร์ สกุลสหายและสกุลที่คอยตำหนิอยู่ก็จริง แต่เราหาเรียกบุคคลว่า ควรถูกตำหนิด้วยเหตุเพียงเท่านี้ไม่ สารีบุตร บุคคลใดแลทั้งกายนี้และยึดมั่นกายอื่น บุคคลนั้นเราเรียกว่า ควรถูกตำหนิ ฉันทะภิกษุหามีลักษณะนั้นไม่ ฉันทะภิกษุหาศัตรามาฆ่าตัวอย่างไม่ควรถูกตำหนิ^{๑๓๓}

ในพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงไม่ตำหนิการทำอัตวินิบาตกรรมของพระฉันทะก็เพราะแม้ในลำดับ (จิต) แรกอัตวินิบาตกรรมเป็นความหลงผิดแต่ในลำดับ (จิต) หลังเมื่อพระฉันทะได้ลงมือฆ่าตัวเองแล้วจิตได้ยกขึ้นสู่ความเป็นอริยจิต^{๑๓๔} ในลักษณะเช่นนี้การทำอัตวินิบาตกรรมจึงไม่ถือว่าเป็นความผิด อัตวินิบาตกรรมในลักษณะนี้ไม่ถือว่าเป็นการเบียดเบียนตนเอง เมื่อพิจารณาพุทธพจน์ในพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ไม่ทรงติเตียนการทำอัตวินิบาตกรรมของพระฉันทะ ก็เพราะพระฉันทะได้ลงมือฆ่าตัวเองนั้นจิตของท่านได้ยกขึ้นสู่กระแสแห่งความหลุดพ้นและจบชีวิตไปพร้อมกับการสิ้นอาสวะ

๓) การทำอัตวินิบาตกรรมของพระโคธิกะ

กรณีนี้ปรากฏอยู่ในโคธิกสูตร กล่าวว่าพระโคธิกเถระเป็นพระเถระที่มุ่งปฏิบัติธรรมด้วยความเพียรจนได้เจโตวิมุตติ ภายหลังท่านเสื่อมจากเจโตวิมุตติถึง ๖ ครั้งพระโคธิกะได้เผชิญสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจเลือกกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง แม้ในครั้งที่ ๗ ท่านพระโคธิกเถระเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียรอุทิศกายและใจอยู่ก็ได้บรรลุเจโตวิมุตตินั้นอีกชั่วคราว ครั้นนั้นท่านพระโคธิกะคิดดังนี้ว่าเราได้เสื่อมจากเจโตวิมุตติชั่วคราว ๖ ครั้งแล้ว ทางที่ดีเราพึงนำศาสดามา(ฆ่าตัว

^{๑๓๓} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๘๙-๓๙๔/๔๓๒-๔๓๗.

^{๑๓๔} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๗๕๓/๔๐๗.

ตาย)^{๑๓๕} ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในอังคุตตรนิกายปัญจกนิบาตว่า “นักปราชญ์ผู้ใดสมบูรณ์ด้วยปัญญา มีปกติเพ่งพินิจยินดีในฉันททุกเมื่อ พากเพียรตลอดวันและคืนไม่เสียดายชีวิตขณะกองทัมัจจุราชแล้ว ไม่กลับมาสู่ภพใหม่ นักปราชญ์นั้นคือพระโคตมโกลบุตรได้ถอนตัณหาพร้อมทั้งรากปรีนิพพานแล้ว”^{๑๓๖} จากข้อความในพระพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่าเมื่อพระโคตมได้ลงมือฆ่าตัวเองนั้นจิตของท่านได้ยกขึ้นสู่ความเป็นอริยจิตได้เจโตวิมุตติแล้ว

๔) ธรรมเนียมการท้าวินิบาตกรรมของพระวัคกลี

พระภิกษุชื่อวัคกลีเป็นไข้อาพาธหนักได้ให้ภิกษุผู้อุปัฏฐากขอลุลเชิญพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงอนุเคราะห์เสด็จเข้าไปหาท่านวัคกลี ได้ตรัสถามถึงอาการอาพาธ ได้ทรงทราบความอาพาธของพระวัคกลีนั้นแล้ว ได้ตรัสธรรมเทศนาในความไม่เที่ยงแท้แห่ง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณฯ เมื่อพระพุทธองค์ทรงเสด็จกลับแล้ว ไม่นานได้เรียกภิกษุอุปัฏฐากทั้งหลายมาแล้ว กล่าวว่า มาเถิดอาวุโสท่านจงช่วยอุ้มเราขึ้นเตียงแล้วหามไปยังวิหารกาฬสาลาข้างภูเขาสีคิลี ฯลฯ เมื่อปฐมยามล่วงไปเทวดา ๒ องค์เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ เทวดาองค์หนึ่งได้กราบทูลว่า พระเจ้าข้าวัคกลีภิกษุคิดเพื่อความหลุดพ้น เทวดาอีกองค์หนึ่งได้กราบทูลว่าพระเจ้าข้าวัคกลีภิกษุนั้นหลุดพ้นดีแล้วจักหลุดพ้นได้แน่แท้ ฯลฯ ครั้นพอราตรีนั้นผ่านไปพระพุทธองค์ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมารับสั่งว่า มาเถิดจงพากันเข้าไปหาวัคกลีจงบอกวัคกลีภิกษุอย่างนี้ว่าอาวุโสวัคกลีท่านจงฟัง พระดำรัสของพระพุทธองค์และ คำของเทวดา ๒ องค์ ฯลฯ พระวัคกลีได้ทราบข้อความนั้นแล้วกล่าวว่า อาวุโสถ้าเช่นนั้นท่านจงช่วยถวายเป็นพระยัคฆมพระยัคฆบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้าตามคำของผมนด้วยว่า

พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ไม่เคลือบแคลงว่ารูปไม่เที่ยง ไม่สงสัยว่าสิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ไม่สงสัยว่าสิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ความพอใจก็ดี ความกำหนดก็ดี ความรักใคร่ก็ดี ในสิ่งนั้นมีได้มีแก่ข้าพระองค์ ข้าพระองค์ไม่เคลือบแคลงว่าเวทนา...สัญญา...สังขาร... วิญญาณไม่เที่ยง ไม่สงสัยว่าสิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้นเป็นทุกข์ ไม่สงสัยว่าสิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ความพอใจก็ดี กำหนดก็ดี ความรักใคร่ก็ดี ในสิ่งนั้นมีได้มีแก่ข้าพระองค์”^{๑๓๗}

ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระวัคกลีแล้วหลีกไปครั้งนั้นเมื่อภิกษุเหล่านั้นหลีกไปไม่นาน ท่านพระวัคกลีก็นำเอาศาตรามาฆ่าตัวเองตาย

พระพุทธองค์ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมารับสั่งว่าไปกันเถิดภิกษุทั้งหลาย เราจะพาไปยังวิหารกาฬสาลาข้างภูเขาสีคิลี ซึ่งเป็นที่ที่วัคกลีภิกษุนำเอาศาตรามา ลำดับนั้นพระพุทธองค์เสด็จไปยังวิหารกาฬสาลาข้างภูเขาสีคิลีพร้อมด้วยภิกษุเป็นจำนวนมากได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระวัคกลีนอนคอบิดอยู่บนเตียงแต่ไกล จากนั้นพระพุทธองค์จึงตรัสว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลายวัคกลีภิกษุนี้มีวิญญาณไม่ได้ตั้งอยู่นั้นคือ ปรีนิพพานแล้ว

^{๑๓๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๕๙/๒๐๕.

^{๑๓๖} อ.ป.ญจ. (ไทย) ๑๕/๑๕๙/๒๐๗.

^{๑๓๗} ส.ข. (ไทย) ๙/๒๑๙/๑๑๙.

๕) เรื่องอุบาสกคนหนึ่งทำอวัตนินบาตรกรรม

สมัยหนึ่งอุบาสกคนหนึ่งเป็นไข้ ภริยาของเขาเป็นคนสวยงามเ็นดูน่าชม พวกพระฉัพพัคคีย์ มีจิตปฏิพัทธ์ในหญิงนั้น จึงดำริขึ้นว่าถ้าอุบาสกสามียังมีชีวิตอยู่พวกเราจักไม่ได้นาง ฉะนั้นพวกเราจักพรณนาคุณแห่งความตายแก่อุบาสกนั้น ครั้นดำริฉะนี้แล้วจึงเข้าไปหาอุบาสกนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกรอุบาสกท่านเป็นผู้ทำความดีไว้แล้ว ทำกุศลไว้แล้ว ทำความต้านทานต่อความขลาดไว้แล้ว มิได้ทำบาป มิได้ทำความชั่ว มิได้ทำความเสียหาย ทำแต่ความดีไม่ได้ทำบาป จะมีประโยชน์อะไรแก่ท่านด้วย ชีวิตอันแสนลำบากยากแค้นนี้ท่านตายเสียดีกว่าเป็นอยู่ เมื่อท่านตายไปแล้วท่านจักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์จักได้รับบำเรอเพียบพร้อมอิมเอบด้วยเบญจกามคุณอันเป็นทิพย์ในสุคติโลกสวรรค์นั้น

ครั้งนั้นอุบาสกนั้นเห็นจริงว่าท่านพูดจริง เพราะเราทำความดีไว้แล้วทำกุศลไว้แล้ว ทำความต้านทานต่อความขลาดไว้แล้ว มิได้ทำบาป มิได้ทำความชั่ว มิได้ทำความเสียหาย เราทำแต่ความดี เรามีได้ทำความชั่ว จะประโยชน์อะไรแก่เราด้วยชีวิตอันแสนลำบากยากแค้นนี้ เราตายเสียดีกว่าเป็นอยู่ ตายจากโลกนี้เมื่อละจากโลกนี้แล้วเราก็จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์จักได้รับบำเรอเพียบพร้อมอิมเอบด้วยเบญจกามคุณอันเป็นทิพย์ในสุคติโลกสวรรค์นั้น ดังนี้แล้วเขาจึงรับประทานโภชนะที่แสดงเคี้ยวขทานิยะที่แสดงลิ้มขทานิยะที่แสดงและดื่มปानะที่แสดงเมื่อเป็นเช่นนั้นความป่วยหนักก็เกิดขึ้นเขาส่งแก่กรรมเพราะป่วยใช้นั้นเอง^{๑๓๘}

เมื่อพิจารณาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกเราก็จะพบในพระสูตรว่าหลักฐานการทำอวัตนินบาตรกรรมที่กล่าวมานั้น ในตติยปาราชิกมีกรณีศึกษา พระภิกษุรูปหนึ่งเกิดความเบื่อหน่าย จึงขึ้นภูเขาคิชฌกูฏแล้วกระโดดหน้าผาทับข้างसानคนหนึ่งตาย ผลจากการกระทำให้ดังกล่า ทำให้พระภิกษุรูปนั้นเกิดความกังวลใจว่า ตนเองจะอาบัติปาราชิกหรือไม่ จึงเข้าไปทูลถามพระพุทธเจ้า พระองค์ถามว่า เธอคิดอย่างไร ภิกษุก็ตอบว่า ข้าพระองค์มิได้ประสงค์จะฆ่าเขา พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า เธอไม่เป็นอาบัติปาราชิก อนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงทำตนเองให้ตกลงไป ภิกษุใดทำตนให้ตกลงไป ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏ^{๑๓๙} เมื่อประเมินจากกรณีศึกษาดังกล่าวนี้นี้จะพบว่า พระพุทธเจ้าทรงปรับอาบัติพระภิกษุรูปนี้ฐานจงใจ (สจิตกะ) ที่พยายามจะฆ่าตัวตายเท่านั้น

ส่วนกรณีของพระฉนนะ พระโคธิกะและพระวักกलि ถือเป็นกรณีที่เกิดขึ้นภายหลังจากกรณีต้นบัญญัติซึ่งทั้ง ๓ กรณีเป็นการกล่าวถึงพระเถระผู้สามารถยกจิตขึ้นสู่อารมณ์กรรมฐานจนสามารถบรรลุธรรมขั้นสูงได้ เหตุเพราะการทำอวัตนินบาตรกรรมของพระเถระทั้ง ๓ นั้นเป็นการกระทำที่สืบเนื่องไปสู่การบรรลุมรรคผล แต่กรณีของพระฉนนะ และพระโคธิกะนั้น ถือได้ว่า เป็นกรณีที่ค่อนข้างจะน่าสนใจ เพราะผลจากการที่ท่านปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน พิจารณาเวทนาที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้ท่านเข้าถึงความจริงจากการฆ่าตัวตาย แม้ว่าเบื้องต้นจะมีสภาพจิตถูกกิเลสครอบงำก็ตาม เราจะเห็นว่า การหาทางออกของพระโคธิกะ หรือพระฉนนะ เป็นการเลือกที่จะฆ่าตัวตาย บนฐานของสภาพจิตที่บรรลุธรรมในระดับใดระดับหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา แต่หากพุทธศาสนิกชนบางคนที่ยังเป็นปุถุชนจะใช้ข้ออ้างจากกรณีของพระเถระทั้งสองรูป และตัดสินใจฆ่าตัวตาย โดยมองว่า ท่านทั้งสองสามารถที่จะทำเลือกที่จะฆ่าตัวตายได้ การยกกรณีของพระเถระทั้งสอง

^{๑๓๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๗๙/๒๙๒.

^{๑๓๙} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๘๓/๑๖๐.

มาเป็นฐานในการเลือกของปุถุชนนั้น ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ทำลายต่อปัญหาในเชิงศีลธรรมเป็นอย่างยิ่ง เพราะเมื่ออยู่ในฐานะของปุถุชน เราจะมั่นใจได้อย่างไรว่า การฆ่าตัวตายของเรานั้น จะทำให้การฆ่าตายนั้นดำรงอยู่บนฐานของความบริสุทธิ์ทางใจโดยไม่ได้ถูกกิเลสครอบงำ เพราะเมื่อกล่าวถึงคำว่า “ปุถุชน” นั้น หมายถึงผู้ที่ยังหนาไปด้วยกิเลส เมื่อมนุษย์ที่เป็นปุถุชนเลือกที่จะฆ่าตัวตายท่ามกลางสภาพจิตที่หนาไปด้วยกิเลส ย่อมทำให้การฆ่าตัวตายด้วยสภาพจิตที่สงบ สะอาดสว่างนั้น เป็นสิ่งที่ทำได้ยากอย่างยิ่ง^{๑๔๐} ในขณะเดียวกัน การฆ่าตัวตนเองบนฐานของความไม่พร้อมในแง่มุมต่างๆ กล่าวคือ สภาพจิตของตัวเองถูกครอบงำด้วยโลภะ โทสะ หรือโมหะนั้น ครอบครวของเข โดยเฉพาอย่างยิ่ง การที่บิดา มารดา ต้องเจ็บปวด และร้องไห้คร่ำครวญต่อการตัดสินใจฆ่าตัวตายของเขา ลูก ๆ ของเขา ต้องไร้ที่พึ่งพาอาศัย ฉะนั้น การฆ่าตัวตายในบรรยากาศเช่นนี้ เป็นสิ่งที่พุทธจริยศาสตร์ เห็นว่าไม่ควรที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะเลือกกระทำอย่างยิ่ง สาเหตุก็เพราะว่า การฆ่าตัวตายของเขาในสภาพการณ์เช่นนี้ นอกจากจะทำให้เขาไปเกิดในทุคติภูมิแล้ว ยังทำให้บุคคลอื่น ๆ ที่ยังมีชีวิตอยู่ต้องประสบกับความทุกข์ในลักษณะต่างๆ

๓.๓.๓ สาเหตุของการทำอัตวินิบาตกรรมในมุมมองพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาไม่ได้ระบุถึงสาเหตุของการทำอัตวินิบาตกรรมไว้ในคัมภีร์ใดโดยชัดแจ้ง แต่จากกรณีศึกษาทั้ง ๕ กรณีข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การทำอัตวินิบาตกรรมล้วนแต่เป็นการกระทำด้วยเจตนาที่จะพ้นทุกข์ ซึ่งจำแนกออกเป็น ๒ กรณี ดังนี้

๑. การต้องการพ้นทุกข์จากการเจ็บป่วย

การต้องการพ้นทุกข์อันเกิดจากการภาวะเจ็บป่วยนั้นจะเห็นได้จากกรณีของพระฉันทนเถระ พระวักลเถระ และอุบาสกคนหนึ่งที่มีความทรมานด้วยโรคภัยไข้เจ็บที่เสียดแทงให้ทรมานอยู่ตลอดเวลา มีทั้งอาการปวดท้อง ปวดศีรษะ ท่านจึงต้องการพ้นจากอัมพาตที่เป็นทุกข์นั้น จึงตัดสินใจกระทำอัตวินิบาตกรรม

๒. การต้องการพ้นทุกข์ในวัฏสงสาร

กรณีนี้สามารถวิเคราะห์ได้จากเหล่าพระภิกษุที่ได้รับฟังพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับอสุภกรรมฐานจากพระพุทธเจ้า ครั้นพระพุทธเจ้าหลีกไปแล้วจึงฆ่าตัวตายเองบ้าง ให้กันและกันฆ่ากันเองตายบ้าง ให้นายดาบฆ่าตนเองตายบ้าง จนเป็นที่มาของการบัญญัติตติยปาราชิก ภิกษุเหล่านั้นไม่ได้กระทำอัตวินิบาตกรรมเพราะความเจ็บป่วย แต่เพราะความเข้าใจในร่างกายที่ผิด มองเห็นร่างกายและอัมพาตเป็นทิวรวมของกองทุกข์ในวัฏสงสาร เมื่อต้องการพ้นทุกข์จึงตัดสินใจฆ่าตัวตาย การฆ่าตัวตายในลักษณะนี้เป็นมิฉนาทิตี แม้พระพุทธเจ้าเองก็ทรงดำนิว่าไม่เหมาะสม ไม่สมควรที่พระภิกษุจะพึงกระทำ

^{๑๔๐} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, เกณฑ์ตัดสินใจคุณค่าทางพุทธจริยศาสตร์ ศึกษากรณีการฆ่าตัวตาย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/๓๑๖๘๘๔> [๖ มิถุนายน ๒๕๕๙].

๓.๔ พุทธจริยศาสตร์เกี่ยวกับการทำอัตวินิบาตกรรม

การทำอัตวินิบาตกรรมถือเป็นเรื่องถูก/ผิด ตามแนวคิดทางพุทธจริยศาสตร์หรือไม่ จำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจในหลักพุทธจริยศาสตร์ที่อาจนำมาใช้ในการตัดสินกรณีนี้ นั่นคือ หลักปาณาติบาต หลักอริยสัจ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๔.๑ อัตวินิบาตกรรมกับปาณาติบาต

คำว่า “ปาณาติบาต” หมายถึงการทำให้ชีวิตตกล่วงไป, การฆ่าสัตว์, การตัดรอนชีวิต, (Destruction of Life)^{๑๔๑} คำว่า ปาณาติบาตนี้ เมื่อแยกบทแล้วจะมีอยู่ ๒ คำ ได้แก่คำว่า ปาณ+อติบาต ปาณาหรือปาณะ หมายถึง สิ่งมีชีวิตโดยทั่วๆ ไป แต่เมื่อกล่าวโดยปรมาัตถภาวะ (Absolute Truth) แล้ว ได้แก่ ชีวิตรูป คำว่า อติ ในคำว่า อติบาต นั้น มีความหมายอยู่ ๒ นัย คือ หมายถึง สิ้นสุด รวดเร็วอย่างหนึ่ง และอดิฏกมนตก ก้าวล่วงความเบียดเบียนอย่างหนึ่ง คำว่า บาต แปลว่า ให้ตกล่วงไป เมื่อรวมแล้วจะได้รูปเป็นปาณาติบาต แปลว่า การยังชีวิตหรือสิ่งมีชีวิตนั้นๆ ตายไปก่อนที่จะถึงกำหนดอายุของตนๆ ด้วยอุบัติเหตุ เช่น ถูกไฟไหม้ ถูกน้ำท่วม หรือถูกอาวุธ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม คำว่าปาณาติบาตนี้ มาจากรูปวิเคราะห์ที่ว่า “ปาณ อติปาเตนติ เอเตนาติ = ปาณาปาโต” หมายความว่า บุคคลทั้งหลาย ย่อมฆ่าสัตว์ หรือยังสิ่งมีชีวิตให้ตกล่วงไปความหมายของปาณาติบาตที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ จิตหรือความคิดที่จะฆ่านี้เรียกว่า วรกเจตนา ซึ่งเป็นเหตุ เป็นแรงผลักดันให้ฆ่าชีวิต^{๑๔๒}

พระอรรถกถาจารย์ได้ประมวลหลักเกณฑ์ในการพิจารณาองค์ประกอบของปาณาติบาตไว้สำหรับกำหนดว่า ทำแต่ไหนเพียงไร จึงจะชื่อว่า เป็นการละเมิดศีลข้อปาณาติบาตนี้ ในการใช้หลักการสำหรับพิจารณานี้ จะเป็นประโยชน์แก่ผู้รักษาศีลและผู้ละเมิดที่ไม่ได้เกิดจากการเบียดเบียนอีกด้วย จึงวางเป็นองค์ประกอบของการละเมิดไว้ ๕ ประการ^{๑๔๓} ดังนี้

๑. สัตว์มีชีวิต (ปาโณ)
๒. รู้ว่าสัตว์มีชีวิต (ปาณสญญโต)

๓. มีจิตคิดจะฆ่า (วรกจิตตัม)

๔. มีความพยายามจะฆ่า (วรกปโยโค)

๕. สัตว์ตายเพราะความพยายามนั้น (เตน มรณัม)

เงื่อนไขที่จะนำมาพิจารณานี้ แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างจากชีวิตของมารดาบิดาและชีวิตของพระอรหันต์ในฐานะที่เป็นชีวิตอนันตริยกรรม เพราะชีวิตอันเป็นเหตุแห่งอนันตริกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไขอะไรที่จะมาให้ออรอง ย่อมเป็นการผิดฝ่ายเดียว

สำหรับข้อที่ ๑ ปาโณ นั้นถือว่า เป็นฝ่ายวัตถุวิสัย (Objective) ซึ่งเป็นส่วนของชีวิตที่จะถูกฆ่า เพื่อเป็นหลักกำหนดว่า สิ่งนั้นเป็นสิ่งมีชีวิตโดยแน่นอน จึงจะมีการตั้งเจตนาจะฆ่า

^{๑๔๑} พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (ฉบับประมวลธรรม), (กรุงเทพมหานคร: มหาลุฬารามราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๑๖๘.

^{๑๔๒} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, ปรมัตถะโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริเฉท ๕ เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: สุทธิการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๘๑-๘๔.

^{๑๔๓} มงคลตถปิปปฐโม ภาโก, หน้า ๒๐๑.

สำหรับข้อที่ ๒ มีน้ำหนักเบาจึงไม่ค่อยมีปัญหา

สำหรับข้อที่ ๓ ที่ว่ามีจิตคิดจะฆ่า องค์นี้นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการฆ่าด้วยการวางแผนเตรียมการ และเป็นเจตนาการฆ่าว่ามีเป้าหมายฆ่าไปเพื่ออะไรฆ่าด้วยจิตที่เป็นอกุศลมูลเป็นพื้นฐานหรือไม่ ก็จะทราบได้จากองค์นี้

สำหรับข้อที่ ๔ มีความพยายามจะฆ่า องค์นี้เป็นขั้นเตรียมการสร้างอาวุธและอุปกรณ์ต่างๆ แต่ไม่ได้ลงมือทำ

สำหรับข้อที่ ๕ สัตว์ตายเพราะเจตนา นั้น องค์นี้เป็นองค์รวมของทุกข้อเป็นขั้นสุดท้าย ที่ถือว่าสำเร็จในการทำปาณาติบาต เพราะเป็นการกระทำครบสาเหตุมาจากภายใน และภายนอก ภายในคือ การคิด การวางแผน การเตรียมการส่วนภายนอก คือ การเคลื่อนไหวกาย ในที่สุดก็ถึงขั้นลงมือทำ ข้อ ๓, ๔ และข้อ ๕ ถือว่าเป็นฝ่ายอัตวิสัย (Subjective)

ในการทำปาณาติบาต หากมีองค์ประกอบทั้ง ๕ เกิดขึ้นประจวบพร้อมกันทุกอย่าง เชื่อว่าผู้นั้น ได้ทำปาณาติบาต หากขาดองค์ใดองค์หนึ่งไม่ชื่อว่า เป็นการทำปาณาติบาต ดังในกรณีการฆ่าตัวตายหรืออัตวินิบาต (Suicide) ไม่ถือว่าเป็นการทำปาณาติบาต ดังมีหลักฐานที่พระอรรถกถาจารย์ได้แสดงในเอกนิบาตชาดกว่า “วิเหทก ชาตีกาปิ ทิฏฐธู ธมฺเม ครหํ ปตฺวา กายสฺสเกหา นิรยาที่สุ อุปปชฺชนติ ผู้มีนิสัยเปียดเบียนทำลายสัตว์อื่นๆ ก็ต้องได้รับครหาจากผู้อื่นในระหว่างที่ยังมีชีวิตนั่นเอง และเมื่อตาย ก็ยังต้องไปเกิดในอบายภูมิ”^{๑๔๔} เป็นการแสดงให้เห็นว่า การที่ผู้ใดผู้หนึ่งจะตกลิขณนั้นก็เนื่องจากมีนิสัยเปียดเบียนและทำลายสัตว์อื่นๆ เท่านั้น จึงจะถือว่าเป็นการทำปาณาติบาต หากไม่ใช่สัตว์อื่นๆ หากแต่เป็นตนเอง ก็ไม่ชื่อว่า เป็นการทำปาณาติบาต เพราะไม่ครบองค์ ๕ แห่งปาณาติบาต คือ ขาดองค์ ๒ ข้อว่า ปาณสญญโน รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิตในคัมภีร์ สารัตถทีปนีฎีกา พระฎีกาจารย์ได้แสดงไว้อีกประการหนึ่งว่า “อตตานํ มนุจิวา ปราบณฺมहि ปาณสญญิตา ลกฺขณสฺส อภาโว เนวตฺถิ ปาณาติปาโต ปาณาติปาตกรรมย่อมไม่มีแก่ผู้ฆ่าตนเอง โดยแน่นอน เพราะขาดองค์แห่งปาณสญญิตา ที่ว่าสัตว์มีชีวิตในสัตว์อื่นที่นอกเหนือจากตนเอง”^{๑๔๕}

พระรัตนสุทฺธิ จันทโสภโณ (หมั่นมี) ได้กล่าวไว้อีกว่า อัตวินิบาตกรรมผิดศีลข้อที่ ๑ หรือปาณาติบาตหรือไม่นั้นต้องพิจารณาว่าการทำอัตวินิบาตกรรมเข้าเกณฑ์องค์ประกอบของปาณาติบาตทุกข้อหรือไม่อย่างไร การกระทำที่ถือได้ว่าผิดศีลข้อปาณาติบาตนั้นจะต้องถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบสำคัญ ๕ ประการด้วยกันดังกล่าวข้างต้นนั้น จะอย่างไรก็ตามในองค์ประกอบทั้ง ๕ ประการนี้สิ่งที่ถือได้ว่ามีอิทธิพลอย่างสูงต่อการทำปาณาติบาตก็คือ “วรกเจตนา” ซึ่งหมายถึงจิตที่จะฆ่าเนื่องจากการจงใจฆ่านั้นจะดำรงอยู่บนฐานของการกระทำที่เป็นอกุศลอันประกอบไปด้วยโทสะและโมหะซึ่งการกระทำที่ตกอยู่ในอำนาจของอกุศลจิตจะทำให้เกิดสภาพที่เรียกว่า “บาป” ขึ้นมาดังนั้น

^{๑๔๔} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริเฉทที่ ๕ เล่ม ๒,

^{๑๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๒.

อวัตนินบาตกรรมถ้ากระทำจนเป็นผลสำเร็จผู้กระทำก็น่าจะได้รับ “บาป” นั้นไปด้วย^{๑๔๖} ซึ่งพระพุทธศาสนามีหลักการวินิจฉัยอย่างกว้างๆ ว่า

ช่างย้อมผ้าจะพึงนำผ้าที่สกปรก เปราะเปื้อน ใส่ลงในน้ำย้อมสี คือ สีเขียว สีเหลือง สีแดง หรือสีชมพู ผ้าผืนนั้นจะพึงเป็นผ้าที่ย้อมได้ไม่ดี มีสีไม่สดใส ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะผ้าผืนนั้นเป็นผ้าที่ไม่สะอาด แม้ฉนใด เมื่อจิตเศร้าหมอง ทุกตักก็เป็นอันหวังได้ ฉนั้นนั้นเหมือนกัน ช่างย้อมผ้า จะพึงนำผ้าที่สะอาดหมดจด ใส่ลงในน้ำย้อมสี คือ สีเขียว สีเหลือง สีแดง หรือสีชมพู ผ้าผืนนั้นจะพึงเป็นผ้าที่ย้อมได้ดี มีสีสดใส ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะผ้าผืนนั้นเป็นผ้าที่สะอาดแม้ฉนใด เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง ทุกตักก็เป็นอันหวังได้ ฉนั้นนั้นเหมือนกัน^{๑๔๗}

โดยสรุปแล้ว หากพิจารณากรณีการทำอวัตนินบาตกรรมกับการทำปาณาติบาต ผู้วิจัยเห็นว่า การฆ่าตัวตายไม่ผิดศีลข้อปาณาติบาต เพราะปาณาติบาตนั้นเป็นการฆ่าสัตว์อื่น สัตว์อื่นนั้นไม่ได้หมายถึงตนเอง ดังนั้นการฆ่าตัวตายจึงไม่ใช่ปาณาติบาตแต่เป็นอวัตนินบาตกรรม ซึ่งเป็นการกระทำที่มีผล (วิบาก) อย่างแน่นอนตามสภาพจิตในขณะที่ทำอวัตนินบาตกรรม

๓.๔.๒ อวัตนินบาตกรรมกับโทษทางศาสนา

ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงโทษที่เกิดจากการทำอวัตนินบาตกรรมไว้น้อยมาก ที่ระบุโทษไว้ชัดเจนจะเห็นได้จากอาบัติข้อตติยปาราชิกเท่านั้น ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติว่า “ก็ ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศีลตราอันจะพรากกายมนุษย์จากชีวิต แม้ภิกษุนั้นก็เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้”^{๑๔๘} ในอาบัตินี้หมายถึง ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต คือ ข่มามุขย์ให้ตาย แม้จะไม่ได้ระบุชัดลงไปว่าหมายรวมเอาการฆ่าตัวตายหรือไม่ แต่เมื่อดูบริบทและความเป็นมาของการบัญญัติพบว่า เกิดจากการที่พระภิกษุฆ่าตัวตายเองบ้าง ฆ่ากันและกันให้ฆ่าบ้าง ให้ตาเถรมิคลั่นทิกะฆ่าตัวเองบ้าง^{๑๔๙} วิธีการเหล่านี้ย่อมหมายถึงการฆ่าตัวตายนั่นเอง เพราะการให้ผู้อื่นฆ่าตัวเองก็เป็น การฆ่าตัวตายด้วยเช่นกัน ดังนั้น คำว่า “พรากกายมนุษย์จากชีวิต” จึงหมายรวมเอาการพรากชีวิตตนเองด้วย ความผิดของการฆ่าตัวตายจึงถือว่าเป็นปาราชิก ตามที่พระพุทธเจ้าทรงติเตียนว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การกระทำของภิกษุเหล่านั้น ไม่เหมาะ ไม่สม ไม่ควร ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ โฉนภิกษุเหล่านั้นจึงได้ปลงชีวิตตนเองบ้าง วานกันและกันให้ปลงชีวิตบ้าง บางเหล่าก็เข้าไปหามิคลั่นทิกสมณกุตตัก...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การกระทำของภิกษุเหล่านั้นนั้นไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส หรือเพื่อความเลื่อมใสยิ่งของผู้ที่เลื่อมใสแล้ว โดยที่แท้การกระทำของภิกษุเหล่านั้นนั้น เป็นไปเพื่อความไม่เลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสและเพื่อความเป็นอย่างอื่นของคนบางพวกผู้เลื่อมใสแล้ว^{๑๕๐}

^{๑๔๖} พระธิตุฎฐิ จันทโสภโณ (หมั่นมี), “การศึกษาวิเคราะห์แนวทางการแก้ไขปัญหาอวัตนินบาตกรรมตามแนวพุทธจริยศาสตร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๒๒.

^{๑๔๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๖๐/๓๒.

^{๑๔๘} วิม.พ. (ไทย) ๑/๑๖๗/๑๓๙.

^{๑๔๙} วิม.พ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๕๔.

^{๑๕๐} วิม.พ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๕๔.

ในอรรถกถาได้แสดงเหตุผลที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงห้ามภิกษุฆ่าตัวตาย ฆ่ากันและกันตาย และให้ผู้อื่นฆ่าตัวเองในเรื่องที่เป็นมูลเหตุของตติยปาราชิกนี้ เนื่องจากเป็นเพราะอำนาจแห่งกรรมเก่าของภิกษุเหล่านั้นเองที่อดีตเคยเป็นนายพรานล่าเนื้อ ต่างช่วยกันสร้างตาข่ายจับนกและฆ่านกด้วย ความเพ็ดเพลินจนกลายเป็นวิบากที่ต้องมาฆ่าตัวตายและให้กันและกันฆ่ากันตาย เมื่อเป็นบุญกรรมแล้วใคร ๆ ไม่สามารถจะห้ามได้ ด้วยเหตุนี้เมื่อพระองค์ทรงแสดงอสุภกรรมฐานแล้ว จึงหลีกเลี่ยงที่อื่นเสียทั้งเดือน เพราะทรงทราบวิบากที่จะเกิดขึ้นแก่ภิกษุเหล่านั้นและป้องกันคำครหาจากผู้อื่นว่า พระศาสดาไม่ทรงห้ามพฤติกรรมกรรมการฆ่าตัวตายของภิกษุเหล่านั้น^{๑๕๑}

ประเด็นที่เป็นข้อสงสัยต่อมาคือ หากภิกษุฆ่าผู้อื่นต้องอาบัติปาราชิกตามที่ได้มีพระบัญญัติไว้นั้น แต่หากเป็นการฆ่าตัวตาย ก็ใครจะเป็นผู้ต้องอาบัติปาราชิกนั้นอีกเพราะความเป็นภิกษุของผู้ฆ่าตัวเองตายนั้นย่อมไม่มีอยู่แล้ว หรือกรณีของการทำอัตวินิบาตกรรมของพระวักลี พระฉันทะที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตำหนินั้น มีประเด็นที่ต้องทำการศึกษาคือ พระฉันทะนั้นบรรลुพระอรหันต์ขณะทำอัตวินิบาตกรรม ส่วนพระวักลีนั้นสำคัญตนว่าบรรลुพระอรหันต์ พอทำอัตวินิบาตกรรมจึงพบว่าตนเองยังไม่บรรลुพระอรหันต์ จึงรีบบำเพ็ญเพียรในช่วงเวลานั้นและบรรลุพระอรหันต์ทันการณพอดีกรณีของพระเถระทั้งสองนี้ พระพุทธเจ้าไม่ทรงตำหนิเพราะเป็นการทำอัตวินิบาตกรรมของพระอรหันต์ที่ปราศจากอสาვეแล้ว ประเด็นก็คือ เหตุใดพระอรหันต์ทำอัตวินิบาตกรรมจึงไม่ผิด กรณีของพระวักลีมีความเป็นไปได้น้อยมากที่มนุษย์ธรรมดาทั่วไปจะบรรลุพระอรหันต์ขณะฆ่าตัวตาย จึงเป็นประเด็นอ่อนไหวทางด้านจริยศาสตร์ที่ต้องทำการศึกษากันไป

จากการศึกษาพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการทำอัตวินิบาตกรรมนั้น จะเห็นว่าในพระพุทธศาสนามีหลักการชัดเจนที่ไม่สนับสนุนการพรากชีวิตของผู้อื่น แต่ในกรณีการพรากชีวิตตัวเองหรือการฆ่าตัวตายนั้น ในอรรถกถาท่านไม่สงเคราะห์เข้ากับปาณาติบาต คือ ถือว่าไม่ผิดตามหลักของศีลข้อปาณาติบาต เนื่องจากองค์ประกอบของศีลข้อปาณาติบาตหมายเอาเฉพาะการพรากชีวิตของสัตว์อื่นเท่านั้น อย่างไรก็ตามพระพุทธศาสนาถือว่า การเกิดเป็นมนุษย์นั้นเป็นโอกาสที่ยากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมดมุ่งไปที่การกระทำที่สุทธแห่งกองทุกข์คือพระนิพพาน ด้วยการปฏิบัติที่เรียกว่า สมณะและวิปัสสนากรรมฐาน มีอริยมรรคเป็นทางเดินสำหรับการพ้นทุกข์ที่ถูกต้อง การที่บุคคลได้โอกาสเกิดมาเป็นมนุษย์แต่ไม่พยายามทำที่สุทธแห่งกองทุกข์ให้ได้อย่างแท้จริงและเหมาะสม กลับชิงฆ่าตัวตายไปเสียก่อนจึงเป็นการกระทำที่ผิดหลักการทางพระพุทธศาสนาอย่างสิ้นเชิง

การทำอัตวินิบาตกรรมจึงเป็นการกระทำที่ไม่สอดคล้องกับหลักพุทธจริยศาสตร์ด้วยและเมื่อพิจารณาด้วยทฤษฎีสังคมวิทยาและมนุษยวิทยาแล้ว พบว่า กระทำอัตวินิบาตกรรมนั้นก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อผู้ที่อยู่เบื้องหลัง เป็นภาระของประเทศชาติ งบประมาณแผ่นดิน ทำให้เกิดการสูญเสียมูลค่าทางเศรษฐกิจ กับทั้งเป็นการกระทำที่ผิดศีลธรรมที่ต้งาม ซึ่งต้องได้รับการแก้ไขพฤติกรรมนี้ให้ถูกต้องต่อไป

^{๑๕๑} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๒/๓๒๑-๓๒๒.